

Μακεδονικά

Τόμ. 23, Αρ. 1 (1983)

Οι ελληνοβουλγαρικοί ανταγωνισμοί μέσα από τις ανταποκρίσεις του "Φάρου της Μακεδονίας": (Φθινόπωρο 1885)

Βασίλης Κ. Γούναρης

doi: [10.12681/makedonika.335](https://doi.org/10.12681/makedonika.335)

Copyright © 2014, Βασίλης Κ. Γούναρης

Άδεια χρήσης [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Γούναρης Β. Κ. (1983). Οι ελληνοβουλγαρικοί ανταγωνισμοί μέσα από τις ανταποκρίσεις του "Φάρου της Μακεδονίας": (Φθινόπωρο 1885). *Μακεδονικά*, 23(1), 148–171. <https://doi.org/10.12681/makedonika.335>

ΟΙ ΕΛΛΗΝΟΒΟΥΛΓΑΡΙΚΟΙ ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΜΟΙ ΜΕΣΑ ΑΠΟ
ΤΙΣ ΑΝΤΑΠΟΚΡΙΣΕΙΣ ΤΟΥ «ΦΑΡΟΥ ΤΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ»
(ΦΘΙΝΟΠΩΡΟ 1885)

Ἡ ὑπογραφή τῆς συνθήκης τοῦ Βερολίνου δὲν προδίδκαζε ἀναγκαστικά τὴν ἄμεση καὶ πιστὴ ἐκτέλεση ὄλων τῶν διατάξεων τῆς. Τὰ προβλήματα τὰ ὅποια προέκυψαν κατὰ τὴν ἐφαρμογὴ τῶν ἀρθρῶν τῆς προκάλεσαν πληθὺς περιπλοκῶν καὶ ἀναταραχῶν. Ἔτσι τὰ ἐπόμενα χρόνια ἡ εἰρήνη κυρίως στὸ βαλκανικὸ χῶρο δοκιμάστηκε ἀρκετά¹. Μέσα στὸ πλαίσιο τῶν ἀναταραχῶν αὐτῶν ἐντάσσονται ὀργανικὰ δύο θέματα ζωτικῆς σημασίας γιὰ τὸν Ἑλληνισμό: ἡ προσάρτηση τῆς ἀνατολικῆς Ρωμυλίας ἀπὸ τὴ Βουλγαρία καὶ τὸ Μακεδονικὸ ζήτημα.

Δὲν εἶναι πρόθεσή μου νὰ παρακολουθῆσω τὴν πολὺπλοκὴ διπλωματικὴ ἱστορία τῶν σχετικῶν γεγονότων ἀλλὰ οὔτε καὶ ἔχω τὴ δυνατότητα νὰ περιγράψω, στὰ ὄρια τῆς ἐργασίας αὐτῆς, τὴ σημασία καὶ τίς προεκτάσεις αὐτῶν τῶν δύο πηγῶν ἀναταραχῆς². Σκοπὸς μου εἶναι νὰ δεῖξω ὅτι ὁ Ἑλληνισμὸς τῆς Μακεδονίας, ἔχοντας συνειδητοποιήσει πλήρως τοὺς κινδύνους ποὺ ἐγκυμονεῖ ἡ βουλγαρικὴ πολιτικὴ τοῦ ἐπεκτατισμοῦ, βλέπει πίσω ἀπὸ τὴν τύχη τῶν Ἑλλήνων τῆς ἀνατολικῆς Ρωμυλίας τὴ δική του τύχη καὶ ἐκφράζει ἄμεσα τοὺς φόβους του γιὰ τὸ μέλλον. Παράλληλα τὸ ἑλληνικὸ στοιχεῖο μὴν ἔχοντας, γιὰ διαφόρους λόγους, ἄλλες μεθόδους ἄμυνας προσπαθεῖ νὰ κρατήσῃ τίς θέσεις του στὸ μακεδονικὸ χῶρο προβάλλοντας τὴν ἐκπαιδευτικὴ του δραστηριότητα.

Ὡς πρίσμα τῆς ἐρευνᾶς μου χρησιμοποιοῦ τὴ μοναδικὴ ἑλληνικὴ ἐφημερίδα τῆς Θεσσαλονίκης ἐκείνης τῆς ἐποχῆς, τὸ «Φᾶρο τῆς Μακεδονίας»³,

1. Ε. Κωφόρος, Ἐπὶ τὸ τέλος τῆς κρητικῆς ἐπανάστασης ὡς τὴν προσάρτηση τῆς Θεσσαλίας, «Ἱστορία τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους», τ. ΙΓ' (Νεώτερος Ἑλληνισμὸς ἀπὸ τὸ 1883 ὡς τὸ 1881), Ἀθήνα 1977, 353.

2. Πολύτιμο εἶναι γιὰ τὰ θέματα αὐτὰ τὸ κλασικὸ ἔργο τοῦ Ν. Βλάχου, Τὸ μακεδονικὸν ὡς φάσις τοῦ ἀνατολικοῦ ζητήματος, 1878-1908. Ἐν Ἀθήναις 1935.

3. Στὰ 1875 ὁ Σοφοκλῆς Γκαρμπολάς (γόνος μιᾶς οἰκογενείας λογίων καὶ ἐκδοτῶν ἀπὸ τὴν Κρανιά τοῦ Ὀλύμπου, μικρότερος ἀδελφὸς τοῦ Μιλτιάδη Γκαρμπολά, Ἰδρυτῆ τοῦ πρώτου ἑλληνικοῦ τυπογραφείου στὴ Θεσσαλονίκη) ἐκδίδει τὴν πρώτη ἑλληνικὴ ἐφημερίδα, τὸν «Ἐρμῆ» (1ο φύλλο 13 Μαΐου), ποὺ ἀργότερα συνεχίζει τὴ ζωὴ του ὡς «Φᾶρος τῆς Μακεδονίας», 17/4/1881-1895, καὶ ὡς «Φᾶρος τῆς Θεσσαλονίκης», 1898-1912, μὲ ἐκδότες τοὺς γιουὺς τοῦ Σοφοκλῆ, τὸν Ἀλέκο καὶ τὸ Νικόλαο. Στὸ διάστημα 1895-1898

ποῦ μὲ τις τακτικὲς ἀναποκρίσεις τῆς ἀπὸ τὸ χῶρο τῆς ἀνατολικῆς Μακεδονίας ἀλλὰ καὶ μὲ τὴν ἐπιλογή συγκεκριμένης εἰδησεογραφίας, προσαρμοσμένης βέβαια στὰ μέτρα τῆς δημοσιογραφίας, δίνει μιὰ ἄμεση ἐκφραση τῶν πεποιθήσεων τοῦ μακεδονικοῦ Ἑλληνισμοῦ.

Χρονικὰ ἡ ἐργασία τοποθετεῖται ἀνάμεσα σὲ δύο γεγονότα-σταθμοὺς γιὰ τὴ βαλκανικὴ ἱστορία: τὴν προσάρτηση τῆς ἀνατολικῆς Ρωμυλίας (6-9-1885) καὶ τὴν κήρυξη τοῦ σερβοβουλγαρικοῦ πολέμου (2-11-1885)¹. Στὸ διάστημα αὐτὸ ἡ βουλγαρικὴ ἐξωτερικὴ πολιτικὴ δρᾶ τελείως ἀπροκάλυπτα καὶ οἱ Ἕλληνες τῆς Μακεδονίας, αὐτόπτες μάρτυρες τῶν γεγονότων, ἐκφράζουν τὴν ἀποστροφή καὶ τὴ θλίψη τους γιὰ τὶς ἐξελίξεις ἀντιλαμβανόμενοι τὴν ἐπιτακτικότητά τῆς ἀντίδρασης.

Τὸν Ἰούνιο τοῦ 1881, ὅταν μεταξὺ Γερμανίας, Αὐστρουγγαρίας καὶ Ρωσίας ὑπογράφηκε ἡ συνθήκη τῶν τριῶν αὐτοκρατόρων, ἡ Αὐστρουγγαρία καὶ ἡ Γερμανία, ἐνὼ δέχτηκαν τὸ ρωσικὸ ὄρο, νὰ μὴν ἐναντιωθοῦν σὲ μιὰ μελλοντικὴ ἔνωση τῆς βουλγαρικῆς Ἡγεμονίας μὲ τὴν ἀνατολικὴ Ρωμυλία, ὑποχρέωσαν τὴ Ρωσία νὰ δηλώσει ὅτι μαζί μὲ τὶς ἄλλες δύο Δυνάμεις θὰ ἀπέτρεπε τοὺς Βουλγάρους ἀπὸ ὅποιανδήποτε ἐπιθετικὴ ἐνέργεια πρὸς τὴν κατεύθυνση τῆς Μακεδονίας².

Γιὰ τοὺς ἴδιους τοὺς Βουλγάρους, βέβαια, τὰ πράγματα ἦταν τελείως διαφορετικὰ. Ἡ ἐξωτερικὴ τους πολιτικὴ εἶχε διαβαθμιστεῖ, παρὰ τὶς διατάξεις τῶν συνθηκῶν, σὲ δύο φάσεις: πρῶτα ἔνωση μὲ τὴν ἀνατολικὴ Ρωμυλία καὶ ἔπειτα, ὕστερα ἀπὸ τὴν ὀλοκλήρωση τοῦ πρώτου αὐτοῦ στόχου, προσάρτηση τῶν παραλίων τοῦ Αἰγαίου³.

Στὸ διάστημα 1878-1885 ἡ προσοχὴ τῶν κυβερνήσεων τῆς βουλγαρικῆς Ἡγεμονίας εἶχε ἐξολοκλήρου στραφεῖ πρὸς τὴν ἀνατολικὴ Ρωμυλία. Ἐτσι, τὴν προσηλυτιστικὴ δρᾶση μεταξὺ τῶν σλαβόφωνων κατοίκων τῆς

ἡ κυκλοφορία τῆς ἡμερηίδας ἀναστέλλεται (Π. Κόκκας, Ἡ οἰκογένεια Γκαρμπολά καὶ ἡ πρώτη ἑλληνικὴ ἡμερηίδα τῆς Θεσσαλονίκης, «Μακεδονικὰ» 21, 1981, 222-251, καὶ Ντ. Χριστιανόπουλος, Ἑλληνικὲς ἐκδόσεις στὴ Θεσσαλονίκη ἐπὶ τουρκοκρατίας, 1850-1912, Πρῶτη καταγραφή, «Διαγώνιος» 1980/6, 304-305). Στὰ 1885 ὁ «Φάρος τῆς Μακεδονίας» κυκλοφορεῖ κάθε Τετάρτη καὶ Σάββατο. Πρὶν κυκλοφορήσει ὁ «Ερμῆς», μιὰ τουλάχιστον ἡμερηίδα τυπωνόταν καὶ στὰ ἑλληνικά, ἴσως ἡ ἑβραϊκὴ «Selanik» (1869 κ.έ.), ἡ ὁποία κυκλοφοροῦσε ἐβδομαδιαίᾳ στὰ ἰσπανοβραβικά, τουρκικά, βουλγαρικά καὶ ἑλληνικά. Εἶχε χαρακτῆρα μάλλον ἐπίσημο καὶ συντάκτης τοῦ ἰσπανοβραβικοῦ φύλλου ἦταν ὁ Jacob Uziel (J. N e h a m a, Histoire des Israélites de Salonique, tomes VI et VII, Thessalonique 1978, 713).

1. Οἱ ἡμερομηνίες ποὺ χρησιμοποιῶ ἀνήκουν στὸ παλιὸ ἡμερολόγιο.

2. Ε. Κωφόσ, Ἰστ. ἑλλ. ἔθν., τ. ΙΓ', 356.

3. M. P u n d e f f, Bulgarian Nationalism, P. S u g a r - I. L e d e r e r, Nationalism in Eastern Europe, Seattle 1971², 125.

Μακεδονίας κατευθύνει κυρίως ή 'Εξαρχία¹ (με έδρα πάντα την Κωνσταντινούπολη), ή όποια δρᾶ ώς θεσμός όχι άπλως θρησκευτικός, αλλά και έθνικο-πολιτικού χαρακτήρα συγχρόνως². Παράλληλα σχεδόν με τή δράση τής 'Εξαρχίας (1879-1883), τó ίδιο χρονικό διάστημα, λυμναινονταν τή Μακεδονία διάφορες ένοπλες ομάδες, οί όποίες όμως είχαν άποστολή περισσότερο ληστρική παρά πολιτική. 'Απαρτίζονταν κυρίως από 'Ελληνες και Βουλγάρους, τού έλεύθερου έλληνικού κράτους και τής βουλγαρικής 'Ηγεμονίας, και στόχος τούς ήταν άδιάκριτα χριστιανοί και μωαμεθανοί³.

'Η κατάσταση αλλάζει σημαντικά από τó 1885, όταν ή βουλγαρική 'Ηγεμονία παρουσιάζεται και δρᾶ πια ώς κράτος συγκροτημένο και οργανωμένο⁴. Τότε συνειδητοποιούν ότι, πέρα από την εκκλησία και την άποστολή ενόπλων ομάδων, καθοριστικό ρόλο για την επικράτηση στη Μακεδονία θά παιζει ή εκπαίδευση. 'Ο 'Οφείκωφ⁵, άντιπροσωπεύοντας τή βουλ-

1. 'Η βουλγαρική προπαγάνδα φαίνεται ότι είχε βαθύτερες ρίζες. 'Από τó 1844 άρχίζουν άναφορές τών 'Ελλήνων προξένων για την αυξανόμενη δράση και πρόοδο τής σλαβικής προπαγάνδας όχι μόνο στη Βουλγαρία αλλά και στη Μακεδονία και στη Θράκη. Χαρακτηριστικές είναι οι σημειώσεις τού 'Ελληνα προξένου στην 'Αδριανούπολη, όπου παρατηρεί την όργάνωση και ανάπτυξη τής προπαγανδιστικής δράσης (E. Dr i a u l t - M. L h é r i t i e r, Histoire diplomatique de la Grèce de 1821 à nos jours. Tome II (Le régime d' Othon-La grande idée 1830-1862), Paris 1925, 296 και σημ. 2' πρβλ. Μ. Λ ά σ κ α ρ ι ς, Τó 'Ανατολικόν Ζήτημα, 1800-1923, τ. Α' (1800-1878), Θεσσαλονίκη 1948 (φωτ. άνάτυπ. 1978), 60 σημ. 1). Τά ίδια χρόνια και συγκεκριμένα τó 1846 ó Σερραϊός Ι. Θεοδωρίδης μαθαίνει στην 'Ιταλία από τόν έπίσκοπο Πανάρετο ότι οργανώνεται βουλγαρική προπαγάνδα στη Μακεδονία και σπεύδει νά τó ανακοινώσει στον Κωλέττη, ó όποιος όμως άμέλησε έντελώς (Ι. Ν. Κ α λ ο σ τ ύ π η ς, Μακεδονία ήτοι μελέτη οικονομολογική, γεωγραφική, Ιστορική και έθνολογική τής Μακεδονίας. 'Εν 'Αθήναις 1886, 62). 'Η άμέλεια αυτή τού Κωλέττη αλλά και τών κατοπινών κυβερνήσεων είναι εύλογη, άφοδ τics δεκαετίες τού 1840, '50 και '60 ελάχιστα στοιχεία ήταν γνωστά στην 'Αθήνα για την πραγματική κατάσταση τών πραγμάτων στη Μακεδονία. 'Η επικράτηση θεωροδναι εν ασφαλισμένη, καθώς ή Σερβία ήταν άνίσχυρη και ή Βουλγαρία δέν ύπήρχε καν στον πολιτικό χάρτη. Μετά τó 1870, ή άντιμετώπιση έγινε πιο ρεαλιστική, οι διεκδικήσεις περιορίστηκαν στα 2/3 τών άρχικων και άρχισε νά εφαρμόζεται κάποιο πρόγραμμα πού βασιζόταν στην ενίσχυση τής εκπαίδευσης, στην ίδρυση συλλόγων, στο δυνάμωμα τής «πατριαρχικής» εκκλησίας, στην οικονομική ενίσχυση τού έλληνικού στοιχείου, αλλά ποτέ στην ένοπλη δράση (E. K o f o s, Dilemmas and Orientations of Greek Policy in Macedonia: 1878-1886, «Balkan Studies» 21,, 1980, 45 και 52-54).

2. Ν. Β λ ά χ ο ς, Τó Μακεδονικόν κ.λ., 97.

3. Ν. Β λ ά χ ο ς, ό.π., 102 σημ. 1.

4. Ν. Β λ ά χ ο ς, ό.π., 115.

5. Ψευδώνυμο τού Atanas Shorov, γραμματέα τής βουλγαρικής 'Εξαρχίας (Γ. Μ ό - δ η ς, 'Ο Μακεδονικός άγών και ή νεότερη μακεδονική Ιστορία, Θεσσαλονίκη 1967, 30. Τήν πληροφορία αυτή όφείλω στον κ. Γ. Κιουτούτσα).

γαρική προπαγάνδα τής έποχής, γράφει¹: «'Εν τῷ Μακεδονικῷ πληθυσμῷ δὲν ὑπάρχει εἰσέτι ἔθνηκή συνείδησις... ἡ συνείδησις αὕτη πρέπει νά ἀφρηπνισθῆ καὶ ἰσχυροποιηθῆ. Ποῖα εἶναι τὰ μέσα, πῶς πρέπει νά γείνη τοῦτο; Θέλουσιν ἄραγε βοηθήσῃ ἐνταῦθα κατὰ τι αἱ ἀνίσχυραι ἐπαναστατικάι συμμορίαί;»². Ἀπαντώντας ὁ ἴδιος πὶδ κάτω ἀναφέρει ὅτι μέχρι νά ἔρθει ἡ στιγμή «γενικῆς ἐνεργείας πυρὸς καὶ σιδήρου»³, μόνο τὰ σχολεῖα μποροῦν νά διατηρήσουν τὴ Μακεδονία βουλγαρική⁴. Ὡς τότε τὸ μοναδικὸ ἐπίτευγμα τής ἐνοπλης δράσης εἶναι ἡ ὄξυνση τῶν σχέσεων Βουλγαρίας-Ὀθωμανικῆς αὐτοκρατορίας⁵.

Συνεπικουροὶ τής βουλγαρικῆς ἐκπαιδευτικῆς δράσης ὑπῆρξαν τόσο ἡ οὐνιτικὴ ὅσο καὶ ἡ προτεσταντικὴ προπαγάνδα. Ἡ βουλγαρουνιτικὴ κίνηση διατηροῦσε βέβαια τὸ θρησκευτικὸ τῆς περιβλήμα, ἀλλὰ στὴν πραγματικότητα δὲν ἔπαυε νά προωθεῖ τὰ βουλγαρικά σχέδια⁶.

Τὸ μεγαλύτερο ποσοστὸ τῶν οὐνιτῶν εἶχε προσχωρήσει στὴν Οὐνία ἀποσκοπώντας κυρίως στὴν ὕλικὴ συνδρομὴ τής παπικῆς ἐκκλησίας· ἔτσι, μὲ τὸ ἴδιο δόλωμα τῶν χρημάτων ἦταν εὐκολὴ ἡ ἐπάνοδος τους στοὺς κόλπους τής Ἐξαρχίας⁷.

Εἶναι ἐπίσης χαρακτηριστικὸ τής πολιτικῆς ἀπόχρωσης τής οὐνιτικῆς κίνησης τὸ γεγονὸς ὅτι ὅλη ἡ δράση καὶ τὰ ὄργανα τῶν οὐνιτῶν κατευθύνονταν βέβαια ἀπὸ τὴν Congregatio de Propaganda Fide, καλύπτονταν καὶ ἐνισχύονταν ὁμως ἀπὸ τὰ προξενεῖα τής Γαλλίας καὶ τής Αἰθιοπίας, τόσο στὴν Κωνσταντινούπολι ὅσο καὶ στὴ Θεσσαλονικὴ⁸. Ἡ Ρωσία

1. Ὁ φέικωφ, Ἡ Μακεδονία κατὰ τὴν χιλιετηρίδα τοῦ ἁγίου Μεθοδίου 1885 ἦτοι Ἐκθεσις περὶ τής ἐνεστώσης καταστάσεως τοῦ βουλγαρισμοῦ ἐν Μακεδονίᾳ. Ἐν Φιλίππουπόλει 1885 (μεταφρ. Δ. Ι. Κουμαργιάνος, Φιλίππουπόλει 20 Ἰουνίου 1885).

2. Ὁ φέικωφ, δ.π., 110.

3. Ὁ φέικωφ, δ.π., 111.

4. Ὁ φέικωφ, δ.π., 113. Ὅταν ὁ Ὁφέικωφ γράφει «Μακεδονία», ἐννοεῖ τὴν περιοχή μέχρι «Βερροίας, Σιατίστας καὶ Κοριτζᾶς», δ.π., 100.

5. Ὁ φέικωφ, δ.π., 110 κ.έ.

6. Κ. Βακαλόπουλος, Ὁ Βόρειος Ἑλληνισμὸς κατὰ τὴν πρώτην φάση τοῦ Μακεδονικοῦ ἀγῶνα (1878-1894), Θεσσαλονικὴ 1983, 266.

7. Κ. Βακαλόπουλος, δ.π., 266-267, πρβλ. Ν. Βλάχος, Τὸ Μακεδονικὸν κ.λ., 100 σημ. 2. Μποροῦμε νά ποῦμε ὅτι στὸ δεύτερο μισὸ τοῦ 19ου αἰῶνα, τὸ οὐνιτικὸ κίνημα στὴ Μακεδονία πέρασε ἀπὸ τρεῖς φάσεις: τὴν πρώτη τῆς γέννησης, μεταξὺ τῶν ἐτῶν 1859 καὶ 1860, τὴ δεύτερη τῆς ἀνάπτυξης (1877-1880) καὶ τὴν τρίτη τῆς ὀριστικῆς ἀποτυχίας μετὰ τὸ 1894. Πρωταγωνιστὲς τῆς οὐνιτικῆς δράσης ἦταν: τὸ τάγμα τῶν Λαζαριστῶν, οἱ βουλγαρουνιτῆς ἐπίσκοποι, ὁ ἀρμενοκαθολικὸς Πατριάρχης καὶ οἱ ἱησοῦιτες ἱεραπόστολοι (Α. Ἀγγελόπουλος, Αἱ ξένοι προπαγάνδαι εἰς τὴν ἐπαρχίαν τῆς Πολυανῆς κατὰ τὴν περίοδον 1870-1912, Θεσσαλονικὴ 1973, 86).

8. Α. Ἀγγελόπουλος, δ.π., 86-87.

δχι μόνο δὲν ἀντέπραξε στὴν αὐξηση τοῦ οὐνιτισμοῦ ἀλλὰ καὶ βοήθησε τὸ ἔργο τῶν πρακτῶρων του, γιατί εἶχε πλήρως συνειδητοποιήσει ὅτι ὁ οὐνιτισμὸς ἦταν ὄργανο γιὰ τὴν ἐπικράτηση τοῦ βουλγαρισμοῦ στὴ Μακεδονία¹.

Ἡ προτεσταντικὴ προπαγάνδα, ὅπως ἦταν φυσικό, δὲν ἦταν δυνατό νὰ ὑστερήσει τῆς ρωμαιοκαθολικῆς. Ἡ μέθοδος τῆς ἱεραποστολῆς τῆς δὲ διέφερε ἀπὸ τὶς μεθόδους ποὺ χρησιμοποιοῦσαν οἱ ἄλλες προπαγάνδες: ἴδρυση σχολείων, εὐκτηρίων οἴκων, διάδοση ἐντύπου ὑλικοῦ στὴ βουλγαρικὴ γλῶσσα². Τὸ πραγματικὸ ὅμως δέλεαρ τοῦ προτεσταντισμοῦ ἦταν ἡ ἀναγνώριση τοῦ βουλγαρικοῦ αἰτήματος γιὰ ἐκκλησιαστικὴ χειραφέτηση καὶ ἡ συμπαράσταση μὲ τὴ μορφή ἴδρυσης σχολείων, μὲ τὴ βοήθεια πάντα τῶν βρετανικῶν προξενείων³.

Γιὰ τὸν Ἑλληνισμό τῆς Μακεδονίας τὸ θέμα τῆς βουλγαρικῆς προπαγάνδας, τῆς συγκαλυμμένης μὲ κάποια θρησκευτικὴ διδασκαλία, ἦταν τελείως ξεκαθαρισμένο. Ὅταν στὶς 13-8-1885 ὁ Ν. Κ. Λίτσης, εὐαγγελικὸς ἱεροκήρυκας, ἔρχεται στὶς Σέρρες γιὰ νὰ κηρύξει τὸ εὐαγγέλιο στὰ ἑλληνικὰ ἀλλὰ καὶ στὰ βουλγαρικά, ἡ πόλη ξεσηκώνεται. Ὁ ἀνταποκριτὴς τοῦ «Φάρου τῆς Μακεδονίας» γράφει: «...Ἡ πόλις ἡμῶν διαβλέπει καὶ αὖθις ὑπὸ τὸ πρόσχημα τοῦτο τῆς θρησκείας τὴν ἐνίσχυσιν τοῦ βουλγαρικοῦ ζητήματος». Πραγματικὰ στὸ πρῶτο του κήρυγμα συγκεντρώνονται ὅλοι οἱ γνωστοὶ «βουλγαρισταὶ» τῆς πόλης. Παρ' ὅλες τὶς συστάσεις ποὺ τοῦ γίνονται ὁ Λίτσης ἐπιμένει στὴ διδασκαλία του καὶ δὲν ἐγκαταλείπει τὴν πόλη⁴.

Ἰδιαίτερα σκληρὸς εἶναι ὁ ἀνταγωνισμὸς στὸ ἐπίπεδο τῆς ἐκπαίδευσης, μὰ ποὺ ἦταν γνωστὸ ὅτι ἡ ἐκπαιδευτικὴ δραστηριότητα ὅποτελεῖ τὴν κατὰ τεκμήριο ἀσφαλέστερη ἀπόδειξη μιᾶς συγκεκριμένης ἐθνικῆς συνείδησης. Καμία ἀπὸ τὶς ὑπόδουλες ἑλληνικὲς ἐπαρχίες δὲν μπορούσε νὰ ἀνταγωνιστεῖ τὴ Μακεδονία σὲ πυκνότητα σχολείων. Γυμνάσια, διδασκαλεῖα, ἱερατικὲς σχολές, παρθεναγωγεῖα, ἡμιγυμνάσια, «ἑλληνικὰ σχολεῖα», δημοτικὰ, νηπιαγωγεῖα καὶ γραμματοδιδασκαλεῖα γέμιζαν πόλεις καὶ χωριά⁵. Σύμφωνα μὲ τὸν Καλοστύπη στὰ 1886 ἡ ἑλληνικὴ ἐκπαίδευση στὴ Μακεδονία ἀποτελοῦσε τὰ 5/6 τῆς ὅλης ἐκπαιδευτικῆς κίνησης⁶.

1. Ν. Βλ ἄ χ ο ς, Τὸ Μακεδονικὸν κ.λ., 100-101.

2. Ἰδιαίτερη δραστηριότητα στὴ διάδοση τοῦ ἐντύπου ὑλικοῦ παρουσίασαν οἱ προτεσταντικὲς ἱεραποστολές, γιατί εἶχαν δικὸν τους τυπογραφεῖο, ἰδρυμένο στὴν Κωνσταντινούπολιν τὸ 1858 (Α. Ἄ γ γ ε λ ὀ π ο υ λ ο ς, Αἱ ξ ἐ ν αὶ προπαγάνδα, 109).

3. Α. Ἄ γ γ ε λ ὀ π ο υ λ ο ς, ὅ.π., 106-107.

4. «Φᾶρος τῆς Μακεδονίας», 21-8-1885.

5. Ι. Ν. Κ α λ ο σ τ ὑ π η ς, Μακεδονία, 56.

6. Ἀριθμὸς ἑλληνικῶν σχολείων τὸ 1886: 846 μὲ 45.870 μαθητὲς (Ι. Ν. Κ α λ ο σ τ ὑ π η ς, ὅ.π., 59). Λίγο πρὶν τοὺς βαλκανικοὺς πολέμους ὁ ἀριθμὸς τῶν σχολείων τῆς Μα-

Γιὰ ὅλα αὐτὰ τὰ ἐκπαιδευτικὰ ἰδρύματα ξοδεύονταν κάθε χρόνο, τὶς δύο τελευταῖες δεκαετίες τοῦ 19ου αἰ., 1.500.000 φράγκα περίπου. Ἄπο το ποσὸ αὐτὸ τὸ 1.000.000 προερχόταν ἀπὸ τὰ εἰσοδήματα τῶν κοινοτήτων, 250.000 ἀπὸ προσωπικὲς εἰσφορὲς τῶν κατοίκων καὶ δωρεὲς καὶ τὰ ὑπόλοιπα ἀπὸ οἰκονομικὲς ἐνισχύσεις τῶν συλλόγων, ὅπως τοῦ «Ἑλληνικοῦ Φιλολογικοῦ Συλλόγου Κωνσταντινουπόλεως», τοῦ «Συλλόγου πρὸς διάδοσιν τῶν Ἑλληνικῶν γραμμάτων», τῶν τοπικῶν φιλεκπαιδευτικῶν συλλόγων καὶ ἄλλων¹. Ἄπο τὴν ἄλλη πλευρὰ, δὲν ὑπῆρξε στὴ Μακεδονία οὔτε μία ὁμάδα βουλγαρικὴ ποὺ νὰ ἴδρυσε καὶ νὰ συντήρησε σχολεῖο μὲ δικὰ της ἐξοδα, μὲ ἐξαίρεση τὸ βουλγαρικὸ γυμνάσιο Θεσσαλονίκης².

Κάτω λοιπὸν ἀπὸ τὸ πρίσμα τοῦ ἰδιαίτερου νοήματος τῆς ἐκπαίδευσης πρέπει νὰ δοῦμε τὴν ἔμφαση καὶ τὶς πυκνὲς ἀναφορὲς τοῦ ἑλληνικοῦ τύπου γιὰ καθετὶ ποὺ ἀφορᾷ τὴν κίνηση τῶν ἑλληνικῶν σχολείων, ἀφοῦ μ' αὐτὸν τὸν τρόπο προβάλλονταν τὰ αὐξημένα δικαιώματα τοῦ Ἑλληνισμοῦ στὴν ἐκάστοτε περιοχὴ³.

Στὶς 24-8-1885 κάποιος πολίτης ἀπὸ τὴ Δράμα ἐνημερώνει τὸ «Φῶρο τῆς Μακεδονίας» γιὰ τὶς ταραχὲς ποὺ συμβαίνουν στὰ ἐκπαιδευτήρια τῆς Προσωπασίνης. Ἄπο τὸ ἄρθρο αὐτὸ μαθαίνουμε γιὰ τὶς ἐπιτυχεῖς προσπάθειες ποὺ εἶχαν γίνει στὸ παρελθὸν ἀπὸ ἐξέχοντες πολῖτες τοῦ χωριοῦ (Γ. Βουλτσιάδης καὶ Ν. Λιάμης) γιὰ νὰ ἀντιμετωπίσουν τὴ φιλοβουλγαρικὴ παράταξη καὶ νὰ πετύχουν τὴν ἴδρυση ἑλληνικῶν σχολείων. Τώρα ὅμως ὅλοι αὐτοὶ ἔχουν ἐμπλακεῖ σὲ κάποια διαμάχη ποὺ ἐκδηλώνεται στὸ ἐπίπεδο τῆς ἐκπαίδευσης⁴. Ἡ διαμάχη αὐτὴ ἦταν ἡ καλύτερη εὐκαιρία γιὰ τὴ δράση τῶν «βουλγαριστῶν». Ἄπο τὸ ἴδιο φύλλο τοῦ «Φῶρου» πληροφορούμαστε: «Ἐν Ἐγρί-Δερὲ χωρίῳ τῆς Ζίχνης, πειρῶνται οἱ ραδιουργοῦντες τὴν χώραν ἡμῶν βουλγαροδιδάσκαλοι ἵνα πείσωσι τοὺς ἐκεῖ καλοὺς χωρικοὺς ἵν' ἀποσκορακίσωσι τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν καὶ τὰ ἑλληνικὰ γράμ-

κεδονίας (βιλαέτια Θεσσαλονίκης καὶ Μοναστηρίου) ἦταν 1.041 μὲ 1.704 δασκάλους καὶ δασκάλες καὶ 67.772 μαθητὲς (Στ. Παπαδόπουλος, Ἑκπαιδευτικὴ καὶ κοινωνικὴ δραστηριότητα τοῦ Ἑλληνισμοῦ τῆς Μακεδονίας κατὰ τὸν τελευταῖο αἰῶνα τῆς τουρκοκρατίας, Θεσσαλονίκη 1970, 228).

1. Στ. Παπαδόπουλος, ὁ.π., 228-229 σημ. 2.

2. C1. Nicolaïdes, La Macédoine, la question macédonienne dans l'antiquité, au moyen-âge et dans la politique actuelle, Berlin 1899, 133, πρβλ. D. Dakin, The Greek Struggle in Macedonia 1897-1913, Θεσσαλονίκη 1966, 21. Ἐθροισμα βουλγαρικῶν ἐκπαιδευτηρίων 171 μὲ 6.799 μαθητὲς (I. Ν. Καλοστύπης, Μακεδονία, 64).

3. Τὶς πληροφορίες αὐτὲς γιὰ τὴν ἐκπαίδευση, ἀρκετὰ πυκνὲς τὸ φθινόπωρο τοῦ 1885, θὰ παρεμβάλλω ἀνάμεσα στὰ στρατιωτικὰ καὶ διπλωματικὰ γεγονότα, προκειμένου νὰ διατηρήσω τὴ χρονολογικὴ τους σειρά καὶ νὰ δεῖξω τὴ σκοπιμότητα τῆς δημοσίευσής τους.

4. «Φῶρος τῆς Μακεδονίας», 24-8-1885.

ματα, δεχθῶσι δὲ τὴν βουλγαρικὴν. Ὡς ἐκ πηγῆς ἀξιοπίστου μανθάνομεν, εὗρον πολλοὺς συνηγούρους. Ἴδου τὰ κέρδη αὐτῶν ὅποταν ἡμεῖς πρὸς ἀλλήλους ἐρίζωμεν»¹.

Στις 4-9 στίς Σέρρες συνεχίζονται οἱ διαμαρτυρίες γιὰ τὴ διδασκαλία τοῦ Ν.Κ.Λίτση. Ὁ γραμματέας καὶ ταμίας τῆς εὐαγγελικῆς ἀποστολῆς στὴ Θεσσαλονίκη, Τ. Β. Samrone, ἀποδοκίμασε τὰ γεγονότα, ἐνῶ καὶ ὁ Τοῦρκος διοικητὴς τῶν Σερρῶν (μουτσαρίφης) πῆρε τὸ μέρος τῶν Ἑλλήνων².

Στὸ ἴδιο φύλλο ἔχουμε πληροφορίες καὶ γιὰ τὴν Καστοριά. Κάποιος—πιθανὸν Καστοριανὸς—ἐκθειάζει τὴ δράση τοῦ γιατροῦ Ἰω. Σιόμη (sic)³ καὶ τοῦ καθηγητῆ Ἄναστ. Πηχιών⁴ στὸν ἐκπαιδευτικὸ τομέα καὶ μάλιστα σὲ μιὰ περιοχὴ ποῦ, ὅπως μαρτυρεῖ, ὕστερεῖ στὴν ἀνάπτυξή τῶν γραμμάτων καὶ ἔτσι ἢ πάλιν ἐναντίον τῶν «βουλγαριστῶν» εἶναι ἰδιαίτερα σκληρῆ⁵.

Στις 7/9, ἐνῶ ἐπιτελεῖται ἡ προσάρτηση τῆς ἀνατολικῆς Ρωμυλίας, (οἱ εἰδήσεις καθυστεροῦν σημαντικὰ νὰ φτάσουν καὶ νὰ δημοσιευτοῦν), ὁ ἀνταποκριτὴς ἀπὸ τὶς Σέρρες γράφει γιὰ τὴν κίνηση τῶν σχολείων Τζουμαγιάς, Πετριτσίου, Ζελιαχόβης καὶ Βιτάστας, τονίζοντας ἔτσι τὴν ἐντονότατη ἑλληνικὴ παρουσία στὰ χωριά αὐτά⁶.

Οἱ πρῶτες ἀκαθόριστες πληροφορίες ὅτι «κάτι τρέχει» στὴν ἀνατολικὴ Ρωμυλία ἔχουν ἡμερομηνία 11/9/1885. Στὸ φύλλο τῆς ἡμέρας αὐτῆς, καὶ συγκεκριμένα στὴ στήλῃ μὲ τὰ ἀποσπάσματα ἀπὸ ἐφημερίδες τῆς Κωνσταντινούπολης, διαβάζουμε ὅτι τὴν ὥρα ποῦ τυπώνεται ἡ «Σταμπούλ» τῆς 4-9-1885, ἡ διεύθυνση τῶν ἀνατολικῶν σιδηροδρόμων εἰδοποίησε τοὺς πράκτορες τῆς νὰ μὴ δέχονται ἐπιβάτες καὶ ἐμπορεύματα γιὰ σταθμοὺς πέρα ἀπὸ τὴν Ἀδριανούπολη. Ἀκόμη κυκλοφοροῦσαν διάφορες φήμες, ὅτι κάποιοι «κακόβουλου» ἔκοψαν τὰ τηλεγραφικὰ σύρματα μεταξὺ Φιλιπποπόλεως καὶ Ἀδριανουπόλεως⁷.

Τὸ φύλλο τῆς 14-9 εἶναι πιά γεμάτο ἀπὸ εἰδήσεις γιὰ τὰ συμβάντα στὴν

1. Ὁ.π.

2. «Φάρος τῆς Μακεδονίας», 4-9-1885.

3. Πρόκειται γιὰ τὸν Ἰω. Σιῶμο, γιάτρο ἐγκατεστημένο στὴν Καστοριά (Κ. Β α κ α λ ὀ π ο υ λ ο ς, Ὁ Βόρειος Ἑλληνισμός, Παράρτημα: Ἀπομνημονεῖματα Ἄναστασίου Πηχεῶνα, 376). Φαίνεται ἀκόμα ὅτι ὑπῆρξε γραμματέας τοῦ «Φιλεκπαιδευτικοῦ Συλλόγου Καστοριάς (Κ. Β α κ α λ ὀ π ο υ λ ο ς, δ.π., 385).

4. Ὁ Ἄναστάσιος Πηχεῶν γεννήθηκε στὴν Ἀχρίδα τὸ 1836, φοίτησε στὴ Φιλοσοφικὴ σχολὴ Ἀθηνῶν καὶ ἀπὸ τὸ 1865 ἔδρασε ποικιλοτρόπως στὴν Καστοριά (Κ. Β α κ α λ ὀ π ο υ λ ο ς, δ.π., 212-225: «Ὁ Ἄναστάσιος Πηχεῶν καὶ τὰ ἀνέκδοτα ἀπομνημονεῖματά του», 226-261: «Τὰ Πηχεῶνικὰ καὶ ἡ ἀπήχησή τους στὸ μακεδονικὸ χῶρο» καὶ 341-464: «Παράρτημα: Ἀπομνημονεῖματα Ἄναστασίου Πηχεῶνα»).

5. «Φάρος τῆς Μακεδονίας», 4-9-1885.

6. «Φάρος τῆς Μακεδονίας», 7-9-1885.

7. «Φάρος τῆς Μακεδονίας», 11-9-1885.

ἀνατολική Ρωμυλία. Πηγές εἰδήσεων γιὰ τὸ «Φάρο» εἶναι οἱ ἐφημερίδες τῆς Ἀθήνας, ἀλλὰ κυρίως τῆς Κωνσταντινούπολης, ἀπ' ὅπου καὶ ἀντλεῖ τὴ διεθνή εἰδησεογραφία. Διαβάζουμε λοιπὸν ὅτι ἡ διεύθυνση τοῦ «Φάρου» ἀποδοκιμάζει «τὰς κακοβούλους ἐνεργείας τῶν Βουλγάρων» καὶ εὐχεται νὰ θριαμβεύσει τὸ δίκαιο τῆς «Σεβαστῆς Αὐτοκρατορικῆς Κυβερνήσεως»¹.

Στὸ μεταξὺ στὴ Φιλιππούπολη στίς 6/9 ἡ ρωμυλιωτικὴ πολιτοφυλακὴ συλλαμβάνει τὸ Γαβριήλ πασά, γενικὸ διοικητὴ τῆς ἐπαρχίας, καὶ τὸ Δριγάλσκι, στρατηγὸ-ἀρχηγὸ τῆς πολιτοφυλακῆς, καὶ κηρύσσει τὴν ἔνωση μὲ τὴ βουλγαρικὴ Ἑγεμονία. Τὴν ἴδια ἡμέρα ὁ Ἀλέξανδρος Βάττεμπεργκ, ἡγεμόνας τῆς Βουλγαρίας, φτάνει στὴ Φιλιππούπολη μαζί μὲ τὸν πρωθυπουργὸ τοῦ Καραβέλωφ. Στίς 7/9 κηρύσσεται στὴ Σόφια ἐπιστράτευση τοῦ βουλγαρικοῦ στρατοῦ καὶ συγκαλεῖται ἡ ἔθνοσυνέλευση².

Ὅσον ἀφορᾷ πιθανές βιαιότητες σὲ βάρος τῶν Ἑλλήνων στίς πρώτες αὐτὲς ὥρες, ἡ μοναδικὴ εἰδηση φτάνει στὸ «Φάρο» μέσω τῆς ἀρμενικῆς ἐφημερίδας «Δζεριδέι Σαρκιέ» καὶ πληροφορεῖ ὅτι οἱ Βούλγαροι κατέστρεψαν τὸ καινούργιο κτήριο τῶν Ζαριφείων διδασκαλείων στὴ Φιλιππούπολη ἢ εἰδηση διαψεύδεται καταρχὴν ἀλλὰ ἀργότερα ἀνασκευάζεται μὲ τὴ μαρτυρία ὅτι πυρπολήθηκε τὸ παλιὸ κτήριο τῶν Ζαριφείων καὶ ἀπὸ ἐκεῖ μεταδόθηκε ἢ φωτιά στὴν πόλη³.

Στὸ ἴδιο φύλλο τῆς 14-9-1885 καλύπτονται μὲ σχετικὴ ἐπάρκεια οἱ ἀντιδράσεις διαφόρων εὐρωπαϊκῶν χωρῶν καὶ φυσικὰ τῆς ἄμεσα ἐνδιαφερομένης ὀθωμανικῆς αὐτοκρατορίας. Τὰ ἄρθρα αὐτὰ τὰ μεταφέρω ὄχι γιὰ νὰ γίνει κατανοητὸ τὸ πλαίσιο ὅπου κινοῦνταν ἡ εὐρωπαϊκὴ πολιτικὴ, ἀλλὰ γιὰ νὰ γίνει φανερὸς ὁ σκοπὸς ποῦ ἐξυπηρετοῦσε ἡ συγκεκριμένη ἐπιλογὴ εἰδήσεων ἀπὸ τὸ συντάκτη τοῦ «Φάρου». Φαίνεται λοιπὸν ὅτι πρωταρχικὸ μέλημα ἦταν ὁ καθισχυασμὸς τῆς κοινῆς γνώμης, καθὼς ἡ βουλγαρικὴ πολιτικὴ ἔπαιρνε ἀπειλητικὰς διαστάσεις. Στὴ συνέχεια, ὅταν ἔγιναν ἀντιληπτοὶ οἱ πραγματικοὶ διπλωματικοὶ στόχοι τῶν εὐρωπαϊκῶν δυνάμεων, τότε πλὴσον τὰ ἄρθρα σκιαγραφοῦν τὴν κυνικότητα τῆς πολιτικῆς καὶ τὴν ἀπογοήτευση τοῦ Ἑλληνισμοῦ.

Οἱ πολιτικοὶ κύκλοι λοιπὸν διέψευσαν ρητῶς ὅτι τὰ γεγονότα αὐτὰ προετοιμάστηκαν στὸ Κρέμσιερ μεταξὺ τῶν τριῶν αὐτοκρατόρων. Στὸ Βερολίνο ἡ εἰδηση προκάλεσε «μεγάλην αἴσθησιν» καὶ ἐκφράστηκε ἡ πίστη ὅτι θὰ ἐπέμβουν οἱ Δυνάμεις ποῦ ὑπέγραψαν τὴ συνθήκη τοῦ Βερολίνου. Ὁ

1. «Φάρος τῆς Μακεδονίας», 14-9-1885. Οἱ φιλοφρονήσεις πρὸς τὴν τουρκικὴ κυβέρνηση δὲν πρέπει νὰ παρερμηνεύονται τὴ στιγμὴ ποῦ ἡ κυκλοφορία τῶν ἐφημερίδων μποροῦσε κάθε στιγμὴ νὰ ἀπαγορευτεῖ.

2. Ὁ.π.

3. Ὁ.π.

«Χρόνος» (Le Temps) χαρακτήρισε την κατάσταση «σοβαρωτάτην». Ἡ «έφημερίς τῆς Μόσχας πρόσβαλε ἰσχυρῶς» τὸν Ἀλέξανδρο καὶ διακήρυξε ὅτι ἡ Ρωσία θὰ ὑποστηρίξει τὴν ἀποκατάσταση τοῦ καθεστώτος τῆς Ρωμυλίας¹.

Οἱ πρῶτες ἀντιδράσεις τῆς Πύλης, φαινομενικὰ τουλάχιστον, δείχνουν ἐπιθυμία ἐντονης ἀντίδρασης. Τὸ ὑπουργικὸ συμβούλιο «ἐπέδωσε διακοίνωσιν» πρὸς τὶς Δυνάμεις πού ὑπέγραψαν τὴ συνθήκη τοῦ Βερολίνου καὶ ἔστειλε 10 τάγματα στρατοῦ μὲ ἀρχηγὸ τὸ Γαζή Μουχτάρ πασά καὶ ἐντολὴ νὰ πολιορκήσει τὴν ἀνατολικὴ Ρωμυλία². Ἐκλείσει μάλιστα τὸ «πρακτορεῖο» τῆς βουλγαρικῆς Ἐξαρχίας στὴν Κωνσταντινούπολη, ὅταν αὐτὸ δήλωσε ὅτι ἐπιδοκιμάζει τὴν καινούργια κατάσταση πραγμάτων³.

Ἡ τουρκικὴ ἐφημερίδα «Σααδὲτ» σχολιάζει μὲ ἰδιαίτερη δριμύτητα τὰ γεγονότα καὶ ὁ «Φάρος» μὲ ἱκανοποίηση ἀναδημοσιεύει τὸ ἄρθρο ὅπου οἱ Βούλγαροι χαρακτηρίζονται ἀπολίτιστοι, ἀπάνθρωποι, ἄγριοι, ἀνάξιοι τῶν παραχωρήσεων πού τοὺς ἔγιναν. Γράφει ἀκόμα ὅτι παρὰ τὶς διατάξεις τῆς συνθήκης τοῦ Βερολίνου «δεινῶς ἐπέεζον τοὺς τε Ἕλληνας καὶ μουσουλμάνους συμπολίτας αὐτῶν» χωρὶς νὰ τοὺς ἀφήνουν οὔτε κἂν νὰ ἐργαστοῦν⁴.

Ἀπὸ τὶς ἑλληνικὲς ἐφημερίδες προέρχεται μιὰ ἄλλη πληροφορία, πού δημοσιεύει ὁ «Φάρος»: ἀν καὶ ἡ ἀντίδραση τῆς Ρωσίας εἶναι ἀποφασιστικὴ (ζητοῦν παραίτηση τοῦ ὑπουργοῦ στρατιωτικῶν τῆς Ἡγεμονίας, οἱ Ρῶσοι ἀξιωματικοὶ τοῦ βουλγαρικοῦ στρατοῦ διατάζονται νὰ μὴν ἐπιστρατευτοῦν), ὥστόσο στὴ Φιλιππούπολη ἐπικρατεῖ ἡ πεποίθηση ὅτι τὸ κίνημα ἦταν ἔργο ἀποκλειστικὰ τῆς Ρωσίας. «Ἡ ἀντίφασις αὕτη δύναται νὰ ἐξηγηθῇ διὰ τῆς συχνάκις παρουσιαζομένης ἀντιφατικῆς ἐνεργείας τῶν Ρώσων πρακτόρων, ὅτε μὲν ἐνεργούντων κατὰ τὰς ἐπισήμους ὁδηγίας τῆς κυβερνήσεώς των, ὅτε δὲ ἀκολουθούντων τὰς ἐμπνεύσεις τῶν πανσλαβιστικῶν κομιτάτων»⁵.

1. Ὁ.π.

2. Ἡ ἐνέργεια ἀποσκοποῦσε καθαρὰ στὴ δημιουργία ἐντυπώσεων καὶ αὐτὸ φαίνεται ὄχι μόνον ἀπὸ τὶς κατοπινὲς ἐξελίξεις, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὸ γεγονός ὅτι ἡ Πύλη πέντε χρόνια νωρίτερα εἶχε διστάσει νὰ καταλάβει μὲ τὰ στρατεύματά της θέσεις τῆς ἀνατολικῆς Ρωμυλίας πού τῆς εἶχαν ἐπιδικασθεῖ. Μιὰ τέτοια στρατιωτικὴ ἐνέργεια, σύμφωνα μὲ τὶς ὑπερβολικὲς ἐκτιμήσεις τοῦ Σουλτάνου, θὰ προκαλοῦσε σύγκρουση μὲ τὴ Ρωσία πού ἀναμφίβολα θὰ κατέληγε σὲ ἀποτυχία. Καθὼς δὲν ἦταν ἐξασφαλισμένα τὰ ἀνταλλάγματα πού θὰ ζητοῦσαν ἡ Αὐστρία καὶ ἡ Μ. Βρετανία γιὰ νὰ τὸν ὑποστηρίξουν ἐναντι τῆς Ρωσίας, προτίμησε νὰ χάσει ὀριστικὰ τὸ παιχνίδι τῆς Ρωμυλίας παρὰ νὰ ρισκινδυνεύει ζωτικότερες περιοχὲς τῆς αὐτοκρατορίας (W. N. Medlicott, The Congress of Berlin and after, A Diplomatic History of the Near Eastern Settlement, 1878-1880, London 1938, 362).

3. «Φάρος τῆς Μακεδονίας», 14-9-1885.

4. Ὁ.π.

5. Ὁ.π.

Στὸ ἴδιο φύλλο τῆς 14/9 ὑπάρχει καὶ μία ἐπιστολὴ τοῦ ἀνταποκριτῆ ἀπὸ τῆς Σέρρες μὲ ἡμέρ. 8/9, ἡ ὁποία στρέφεται ἐναντίον τοῦ Emile de Laveley, Βέλγου δημοσιολόγου καὶ καθηγητῆ τοῦ πανεπιστημίου τῆς Λιέγης, ὁ ὁποῖος εἶχε υἱοθετήσει φιλοβουλγαρικές στατιστικές καὶ τὶς εἶχε δημοσιεύσει ἐν τῷ εὐρωπαϊκῷ τύπῳ¹. «Δῶμεν προσοχὴ Μακεδόνες ζῶμεν ἐν ἡμέραις πονηραῖς καὶ αἰῶνι ἀπάτης...» καὶ καταλήγει «...ἄς μὴ ταράσσεται ἡ καρδιά ἡμῶν ἐκ τῶν παραδόξων ἀλλοκοτίων καὶ ἀνυποστάτων στατιστικῶν τοῦ Βέλγου τοῦ δεινοῦ, τοῦ ἐπιχειρησαμένου, ἵνα ἀναβιάσῃ τοὺς βουλγαριστὰς τῆς Μακεδονίας εἰς ἀριθμὸν, ὅστις καὶ τοὺς μῦς, τοὺς ἐν ταῖς οἰκίαις αὐτῶν ἂν μὴ ἐξῆρε, δὲν ἤθελεν αὐθὶς ἀναβῆ ἔκει καὶ ἐν σημεῖφ αὐτοῦ»².

Ἡ ἀρθρογραφία γιὰ τὴν προσάρτηση τῆς ἀνατολικῆς Ρωμυλίας συνεχίζεται καὶ στὸ φύλλο τῆς 18/9. Στὴ στήλη τῶν τηλεγραφημάτων διαβάζουμε: «Ὁ βασιλεὺς τῆς Ρουμανίας ὑποδεχόμενος τὸν ἐπιτετραμμένον τῆς Τουρκίας ἐξέφρασε ζωνρὰ φιλικὰ συναισθήματα πρὸς τὴν Τουρκίαν»³. Ἡ «σπουδαιότατη» τῶν εἰδήσεων, ὅπως χαρακτηρίζεται, εἶναι τὸ προσωπικὸ τηλεγράφημα τοῦ Σουλτάνου πρὸς τὸν Ἀλέξανδρο. Ἐπρόκειτο μάλλον γιὰ ἓνα τελεσιγράφο πρὶν ἀπὸ τὴ λήξη τοῦ ὁποῖου ὁ Ἀλέξανδρος θὰ ἔπρεπε νὰ ἔχει γυρίσει ἐπὶ τὴ Βουλγαρία· διαφορετικὰ θὰ ἄρχιζαν οἱ ἐνοπλες ἐνέργειες⁴. Ἦδη ἀπὸ τῆς 11/9 ἦταν γνωστὸ ὅτι ἐπὶ τὴν Ἀδριανούπολη γινόνταν συγκέντρωση στρατοῦ καὶ πρόσκληση ἐφεδρῶν⁵ γιὰ νὰ ἀσκηθεῖ ἡ κατάλληλη πίεση πρὶν ἀπὸ τὴν ἐκπονή τοῦ τελεσιγράφου.

Ἀπὸ τὴν «Ταρχή» πάλι ἀντλεῖται ἡ πληροφορία ὅτι τάξη καὶ ἡσυχία ἐπικρατοῦν ἐπὶ τὴ Φιλιππούπολη, ἐνῶ κάποιες ταραχὲς συμβαίνουν ἐπὶ τὴ Στενὴμαχο. Στὴν Ἀγχίαλο ὁμοῦ ἐπικρατεῖ τρόμος καὶ φόβος ἐξαιτίας τῆς βίαιης στρατολογίας, ἐνῶ παράλληλα συμβαίνουν φόνοι καὶ τραυματισμοὶ πολιτῶν. Στὸν Πύργο καὶ σ' ἄλλες πόλεις ἐπιβλήθησαν στοὺς κατοικοὺς ὑποχρεωτικὲς συνεισφορές. Φαίνεται ὅτι οἱ πολῖτες διαιρέθησαν σὲ τρεῖς κατηγορίες ἀνάλογα μὲ τὰ εἰσοδήματά τους. Ὅσοι ἀνήκουν ἐπὶ τὴν πρώτη πρέπει νὰ δώσουν: 200 λίρες, 50 κιλά σιτάρι, 40 κριθάρι, 2 ἄλογα καὶ ἓνα ζευγάρι βόδια μαζί μὲ τὸ ἀμάξι· οἱ δευτέρως κατηγορίας ὀφείλουν 100 λίρες καὶ τῆς τρίτης 50 καὶ φυσικὰ ἀνάλογα τροφίμα καὶ ζῶα. «Οἱ ἀρνού-

1. Ἡ στάση τοῦ αὐτῆ στίς ἀρχὲς Ἰανουαρίου τοῦ 1885 εἶχε ξεσηκώσει τοὺς Ἕλληνας τῆς Θεσσαλονίκης, Σερρών, Περτριτίου, Δεμίρ-Χισάρ, Μελενίκου καὶ Δράμας, οἱ ὁποῖοι καὶ προέβησαν σὲ μαζικὲς διαμαρτυρίες (Κ. Βακαλόπουλος, Ὁ Βόρειος Ἕλληνας, 146).

2. «Φάρος τῆς Μακεδονίας», 14-9-1885.

3. «Φάρος τῆς Μακεδονίας», 18-9-1885.

4. Ὁ.π.

5. Ὁ.π.

μενοι βλέπουνσι ἀμέσως τὰ κτήματα, ἐμπορεύματα καὶ ἐπιπλα αὐτῶν πωλούμενα ἐπὶ δημοπρασίῳ¹. Μετὰ ἀπὸ ὅλα αὐτὰ δὲ λείπουν, βέβαια, καὶ οἱ ἀνάλογοι χαρακτηρισμοὶ ἀπὸ μέρους τοῦ «Φάρου». Οἱ Βούλγαροι ἐμφανίζονται ὡς καταχραστῆς τῶν προνομίων τους καὶ ὡς «ἀποσκιρτήσαντες» ἀπὸ τὸ δρόμο τῆς προόδου καὶ τοῦ πολιτισμοῦ ποῦ προκάλεσαν ἔτσι τὴ δίκαια δυσἀρέσκεια ὄχι μόνο τῆς Πύλης ἀλλὰ καὶ τῶν εὐρωπαϊκῶν ἐθνῶν².

Σ' αὐτὸ τὸ φύλλο τοῦ «Φάρου» δίνονται ἀκόμα πληροφορίες καὶ γιὰ τὴν κίνηση τῶν σχολειῶν, ὅπως καὶ γιὰ τὴν ἀνέγερση καινούργιου διδακτηρίου στὰ Σέρβια³.

Στις 21/9/1885 ἡ ρωσικὴ ἀντίδραση συνεχίζεται. Ὁ Τσάρος ποῦ βρῖσκεταιι στὴν Κοπεγχάγη δὲ δέχεται τὴ βουλγαρικὴ πρεσβεία (19/9) καὶ διατάζει τοὺς Ρώσους ἀξιωματικοὺς νὰ ἐγκαταλείψουν τὸ ἔδαφος τῆς Ρωμυλίας καὶ νὰ ἐπιστρέψουν στὴ Ρωσία. Παράλληλα καὶ ἡ Γερμανία ἀποδοκιμάζει τὰ γεγονότα⁴.

Ἡ Πύλη συνεχίζει βέβαια καὶ αὐτὴ τις διαμαρτυρίες της ἀλλὰ σὲ σαφῶς ἠπιότερο τόνο. Ὁ Σουλτάνος ἔχει «φυσικὸ δίκαιο καὶ καθήκον» νὰ ἀποκαταστήσει τὴν τάξη στὴν ἀνατολικὴ Ρωμυλία, «...ἐν τούτοις ἀπέναντι τῶν κινδύνων τῆς καταστάσεως, ἡ ὀθωμανικὴ κυβέρνησις θεωρεῖ ἀναγκαῖον νὰ καταφύγῃ εἰς τὴν εὐμενῆ ἐπέμβασιν τῶν τὴν συνθήκην τοῦ Βερολίνου ὑπογραψασῶν δυνάμεων ὅπως προσκληθῆ ὁ ἡγεμὼν Ἀλέξανδρος εἰς τὸν σεβασμὸν καὶ τὴν τήρησιν τῶν καθηκόντων του...»⁵.

Θὰ ἦταν σκόπιμο στὸ σημεῖο αὐτὸ νὰ ἐξετάσουμε τὸ πλαίσιο μέσα στὸ ὁποῖο κινήθηκε ἡ εὐρωπαϊκὴ διπλωματία, ὥστε μέσα σὲ μία ἐβδομάδα νὰ ἐγκαταλείπει ἡ Πύλη τοὺς ἀρχικούς της λεονταρισμούς. Καταρχὴν πρέπει νὰ ποῦμε ὅτι τὴν ἐποχὴ αὐτὴ ἡ βουλγαρικὴ Ἡγεμονία κόντευε νὰ γίνετο τὸ «enfant gâté» τῆς εὐρωπαϊκῆς πολιτικῆς, καθὼς ὅλες σχεδὸν οἱ κυβερνήσεις σπεύδουν νὰ ἱκανοποιήσουν τις ἀπαιτήσεις της⁶.

Ἡ προσάρτηση τῆς ἀνατολικῆς Ρωμυλίας, δὲν ὑπάρχει καμιά ἀμφιβολία, ἀνταποκρινόταν καὶ ἐξυπηρετοῦσε τις βλέψεις τῆς Ρωσίας ποῦ, λίγα χρόνια πρὶν, εἶχε συνηγορήσει γιὰ τὴ δημιουργία τῆς «Μεγάλης Βουλγαρίας». Ἄν ὅμως ἡ Ρωσία ἔνωσε τὴ διαμαρτυρία της μ' αὐτὲς τῶν ἄλλων Δυνάμεων, αὐτὸ ὀφειλόταν κυρίως στὸ γεγονὸς ὅτι, ἐφόσον οἱ σχέσεις της

1. Ὁ.π.

2. Ὁ.π.

3. Ὁ.π.

4. «Φάρος τῆς Μακεδονίας», 21-9-1885.

5. Ὁ.π.

6. V. Colocotronis, *La Macédoine et l'Hellénisme, étude historique et ethnologique*, Paris 1919, 389.

μὲ τὴ Βουλγαρία δὲν εἶχαν ἀκόμα ἀποσαφηνιστεῖ καὶ σταθεροποιηθεῖ, δὲν ἦταν διατεθειμένη νὰ ἀνεχθεῖ τὴν ἐνίσχυση τῆς δευτέρας. Ἐπιθυμοῦσε, ἀντὶ τῆς προσάρτησης, νὰ προσφέρει τὴ Ρωμυλία σὰν δῶρο στὴ Βουλγαρία μὲ ἀντάλλαγμα τὴν αἰώνια εὐγνωμοσύνη¹.

Ἐνας ἐπιπρόσθετος κίνδυνος γιὰ τὴ Ρωσία ἦταν μιὰ πιθανὴ εἰσβολὴ ὀθωμανικῶν στρατευμάτων στὴ Ρωμυλία. Τὸ ἐνδεχόμενο νὰ χυθεῖ χριστιανικὸ αἷμα θὰ ἀνάγκαζε τὴ Ρωσία, κάτω ἀπὸ τὴν πίεση τῆς κοινῆς γνώμης, νὰ ἐπέμβει καὶ σὲ καμία περίπτωση δὲν ἦταν διατεθειμένη νὰ ρισκοκινδυνεύσει ἓνα ἀκόμα διεθνὲς συνέδριο μ' ὅλες τὶς πιθανὲς ἐκβάσεις του. Γιὰ τὸ λόγο αὐτὸ ὑποστήριξε κάθε λύση ποὺ θὰ ἀπέτρεπε τὴν εἰσβολὴ ὀθωμανικῶν στρατευμάτων στὴ Ρωμυλία². Ὅταν πλέον ἐγινε κατανοητὸ ὅτι ἡ ἐπανόρθωση τοῦ status quo ante ἦταν ἀδύνατη, τότε ἡ ρωσικὴ κυβέρνησις συνειδητοποίησε ὅτι δὲν ἦταν πρὸς τὸ συμφέρον της νὰ ἐργάζεται πρὸς αὐτὴν τὴν κατεύθυνση. Οἱ Βούλγαροι ἐνδιαφέρονταν πρωταρχικὰ γιὰ τὴν «ἐθνικὴ τους ἐνότητα» καὶ ὁ Ἀλέξανδρος εἶχε γίνει πιά τὸ σύμβολο τοῦ βουλγαρικοῦ ἐθνικισμοῦ³.

Κύριος ὑποστηρικτὴς τῆς βουλγαρικῆς ἐνέργειας ὑπῆρξε ἡ Μ. Βρετανία, ποὺ εἶχε ἐνθαρρύνει τὸν Ἀλέξανδρο νὰ προχωρήσει στὴν προσάρτηση, θεωρώντας τὴν ὅλη κίνηση σὰν ἀντιρωσικὴ ἐκδήλωση τῶν Βουλγάρων⁴. Ἐτσι Ρωσία καὶ Μ. Βρετανία εἶχαν ἀντιστρέψει τοὺς ρόλους ποὺ εἶχαν τὸ 1878⁵. Μιὰ ποὺ ὁ Ἀλέξανδρος Βάττεμπεργκ καὶ οἱ περισσότεροι Βούλγαροι εἶχαν γίνει καχύποπτοι μισορώσοι καὶ ἀφοῦ ἡ Πύλη ἀποδείχτηκε ἀνίκανη νὰ καταλάβει τὶς στρατιωτικὲς θέσεις ποὺ μὲ φροντίδα τῶν Βρετανῶν τῆς εἶχαν ἐπιδικαστεῖ τὸ 1878⁶, δὲν ὑπῆρχε λόγος νὰ ἀντιδράσει ἡ Βρετανία στὴν προσάρτηση τῆς Ρωμυλίας. Ἀντίθετα μάλιστα ὁ Salisbury εἶχε ἀρχίσει νὰ πείθεται ὅτι ἡ δημιουργία ἰσχυρῶν ἐθνικῶν κρατῶν στὰ Βαλκάνια θὰ ἀποτελοῦσε ἓνα πολὺ ἀσφαλὲς φράγμα στὸν ἐπεκτατισμὸ τῶν Ρώσων ἀπὸ ὅ,τι ὑπῆρξε ποτὲ ἡ ὀθωμανικὴ αὐτοκρατορία⁷. Ἐτσι, ὅταν κατηγορήθηκε στὴ βουλὴ τῶν λόρδων γιὰ πολιτικὴ ἀσταθείας, ἀπάντησε: «Δὲν ἀλλάξαμε ἐμεῖς ἀλλὰ οἱ περιστάσεις. Σκοπὸς μας παραμένει

1 Ν. Βλάγος, Τὸ Μακεδονικὸν κ.λ., 50.

2 C. h. Jelavich, *Tsarist Russia and Nationalism, Russian Influence in the Internal Affairs of Bulgaria and Serbia (1879-1886)*, Berkeley and Los Angeles 1958, 205-206.

3 C. h. Jelavich, ὅ.π., 237.

4 Χρ. Νάλτσας, Ἀνατολικὴ Ρωμυλία, ἡ κατάληψις αὐτῆς ὑπὸ τῶν Βουλγάρων καὶ ὁ ναυτικὸς ἀποκλεισμοὸς τῆς Ἑλλάδος, 1885-1886, Θεσσαλονικὴ 1963, 145Α.

5 M. Pundeff, *Bulgarian Nationalism*, 125.

6 Βλ. σημ. 2 τῆς σ. 156.

7 G. D. Clayton, *Britain and the Eastern Question: Missolonghi to Callipoli*, London 1971, 180.

ὁ ἴδιος¹ νὰ ἐμποδίσουμε τὴ Ρωσία νὰ βαδίσει πρὸς τὴν Κωνσταντινούπολη. Ὅσο μιὰ Βουλγαρία ἐνωμένη μὲ τὴ Ρωσία μὲ δεσμούς εὐγνωμοσύνης μᾶς φαίνονταν ἐπικίνδυνη, τόσο μιὰ Βουλγαρία μὲ ἡγεμόνα πειθαρχικὸ στὴν εὐρωπαϊκὴ ἐπιρροή καὶ πιστὸ σύμμαχο τοῦ Σουλτάνου παρέχει σοβαρὴ ἐγγύηση ἐναντίον τοῦ ρωσικοῦ ἐπεκτατισμοῦ².

Εἶναι γεγονός πάντως πὼς ὄχι μόνον ἡ Μ. Βρετανία ἀλλὰ καὶ ἡ Αὐστρουγγαρία καὶ ἡ Γαλλία εἶχαν ἐνθαρρύνει τὸν Ἀλέξανδρο στὸ ἐγχείρημά του³.

Σὲ ιδιαίτερα δύσκολη θέση βρέθηκε ἡ ἐλληνικὴ κυβέρνησις Δηλιγιάννη. Ἡ πρόσφατη ἐκλογικὴ τῆς νίκη ὀφειλόταν κυρίως στὸ σύνθημά τῆς ἐναντίον τῶν φόρων γιὰ στρατιωτικὰς δαπάνες τοῦ Τρικοῦπ⁴. Παρ' ὅλη τὴ φιλειρηνικὴ του διάθεσις ὁ Δηλιγιάννης, μὴν τολμώντας νὰ ἐρθεῖ σὲ ἀντίθεσις μὲ τὸ λαϊκὸ αἶσθημα⁵, παρασύρθηκε σὲ φιλοπολεμικὰς διακηρύξεις καί, ἀπειλώντας τὴν ὀθωμανικὴ αὐτοκρατορία, ἀπαίτησε τὴν «ἀποκατάστασιν τῆς ἐν τῷ Αἰῶν ἰσορροπίας». Ὡς τὰ τέλη Σεπτεμβρίου 1885 στρατολογικὰ γραφεῖα συστήθηκαν, ἐφεδροὶ καὶ ἐβελοντὲς κατατάχθηκαν, ὁ στόλος ἐξοπλίσθηκε. Καὶ τότε μέσα στὸν πολεμικὸ πυρετὸ τῆς Ἑλλάδος, οἱ ὑπουργοὶ διαπίστωσαν ὅτι ὁ πρωθυπουργὸς, παρὰ τὶς διακηρύξεις του, δὲ σκόπευε σοβαρὰ νὰ φτάσῃ ὡς τὴ στρατιωτικὴ ἀναμέτρησις. Ἡ προσπάθεια ἀπόσπασις ἀνταλλαγμάτων ἀπὸ τὴν ὀθωμανικὴ αὐτοκρατορία μὲ τὴν ἀπειλὴ πολέμου καὶ τὴν κατάλληλη πίεσις τῶν Δυνάμεων ὀνομάστηκε «ἐνοπλιὸς ἐπαίτεια» καὶ φυσικὰ δὲν εἶχε κανένα ἀποτέλεσμα⁶.

1. Κ. Βεργόπουλος, Οἱ πολιτικὲς ἐξελίξεις ἀπὸ τὸ 1881 ὡς τὸ 1895, «Ἱστορία τοῦ ἐλληνικοῦ ἔθνους», τ. ΙΔ' (Νεώτερος Ἑλληνισμὸς ὀπὸ τὸ 1881 ὡς τὸ 1913), Ἀθῆναι 1977, 25. Ὁ Βίσμαρκ, βέβαια, ἀργότερα δὲν παρέλειψε νὰ κατηγορήσῃ τὴ Μ. Βρετανία, ὅτι χρησιμοποίησε τὸ ζήτημα τῆς Ρωμυλίας γιὰ νὰ διασπάσῃ τὴν συμμαχίαν τῶν τριῶν αὐτοκρατορῶν (Χρ. Νάλτσας, Ἀνατολικὴ Ρωμυλία, 144Α-145Α). Ἀπὸ τὴν πλευρὰ τους οἱ Βούλγαροι φαίνεται ὅτι δὲν εἶχαν ιδιαίτερους ἐνδοιασμούς γιὰ τὴν πλήρη ἀποδοχὴ τῆς βρετανικῆς ὑποστήριξης. Πολλοὶ πολιτικοὶ ἄνδρες ἦταν πρόθυμοι νὰ ξεχάσουν τὴν ἐχθρικὴ στάσις τῆς Βρετανίας κατὰ τὴν ἀπελευθέρωσις τῆς χώρας καὶ ἔτοιμοι νὰ ζητήσουν τὴ βοήθειά τῆς ἀδιαφορώντας γιὰ τὰ ἀνταλλάγματα. Ὅπως γράφει ὁ Atanas Shorov, γραμματεὺς τῆς Ἐξαρχίας, τὸ φθινόπωρο τοῦ 1886 ἡ κυρίαρχη ἀντίληψις εἶναι ὅτι στὴ Βουλγαρία δίνεται μιὰ μονομαχία μεταξὺ Μ. Βρετανίας καὶ Ρωσίας καὶ ὅτι ἡ βουλγαρικὴ κυβέρνησις ἔχει γίνῃ οἱ συνήγορος τῶν βρετανικῶν συμφερόντων (A n d r e i P a n t e v, Britain and Bulgaria, 1879-1915, Southeastern Europe, vol. 7, part 2, 1980, 193-194).

2. Χρ. Νάλτσας, Ἀνατολικὴ Ρωμυλία, 144Α-145Α.

3. Χρ. Νάλτσας, ὁ.π., 115.

4. Γίνεται συλλαλητήριο τοῦ «Μακεδονικοῦ Συλλόγου». Βλ. «Φάρος τῆς Μακεδονίας», 21-9-1885.

5. Στις 14-5-1886 ἡ Ἑλλάδα ἀναγκάστηκε νὰ ἀποστρατευτεῖ, ἀφοῦ τὰ παράλια τῆς ἀποκλείστηκαν ἀπὸ τοὺς στόλους τῶν Δυνάμεων (Κ. Βεργόπουλος, Ἱστ. ἑλλ. ἔθν., τ. ΙΔ', 27 κ.έ.).

Ἔτσι ἡ Πύλη, μέσα σ' αὐτὸ τὸ έντελῶς αντίξοο κλίμα, ἐγκατέλειψε τὴ φιλοπόλεμη τακτικὴ καί, κάτω ἀπὸ τὶς πιέσεις τῆς Μ. Βρετανίας, κράτησε τὰ ἐπόμενα χρόνια μὴ έντελῶς παθητικὴ στάση¹, ἐνῶ ὁ Ἑλληνισμὸς ἀφέθηκε στὴν τύχη του.

Πέρα ἀπὸ τὴ διπλωματικὴ κίνηση, τὸ φύλλο τῆς 21/9 περιλαμβάνει καὶ ἓνα ἄρθρο τοῦ ανταποκριτῆ ἀπὸ τὶς Σέρρες μὲ ἡμερ. 11/9 καὶ τίτλο «Ἡ Πρωσοτσάνη καὶ ὁ Βουλγαρισμὸς». Πρόκειται γιὰ μιὰ ἱστορία ποῦ συνέβη τὰ προηγούμενα χρόνια μὲ ἄρκετὰ στοιχεῖα διευκρινιστικὰ τῆς κατάστασης ποῦ ἐπικρατοῦσε. Στὴν Πρωσοτσάνη ζοῦσαν 550 οἰκογένειες, 250 ὀρθόδοξες, 200 μουσουλμανικὲς καὶ 100 σχισματικὲς. Ὄταν τὸ βουλγαρικὸ στοιχεῖο, μὲ ὀρμητῆριο τὴ γειτονικὴ Πλεύνα, θέλησε νὰ πάρει τὸν ἔλεγχο τοῦ χωριοῦ ἀπειλώνοντας τὶς περιουσίες τῶν ὀρθοδόξων, ἀντιστάθηκαν διάφορες προσωπικότητες τοῦ τόπου (Γ. Ἀστεριάδης, Ν. Λιάμης, Χ. Βουλτσιάνος, Γ. Ράιος κ.ἄ.) καὶ ἴδρυσαν τὴν «έν Πρωσοτσιάνη Φιλεκπαιδευτικὴ Ἀδελφότητα Ἡῶ» (1/5/1871) σὲ συνεργασία μὲ τὸ «Μακεδονικὸ Φιλεκπαιδευτικὸ Σύλλογο Σερρών»². Ἔτσι, ἦρθαν σὲ ἀνοικτὴ σύγκρουση μὲ τοὺς Βουλγάρους, οἱ ὅποιοι ἀφοῦ ἀντιλήφθηκαν ὅτι δὲν μποροῦσαν νὰ ἐπικρατήσουν ἐκεῖ, κατέφυγαν σὲ ἀντίποινα στὴν Πλεύνα ποῦ προκάλεσαν ὁμως τὴν κατακραυγὴ Ἰθωμανῶν καὶ Ἑλλήνων. Σὲ μιὰ δευτέρη φάση οἱ βουλγαρικὲς ὁμότητες συνεχίστηκαν (σφαγές, ξυλοδαρμοὶ ἱερέων, πυρπόληση βιβλίων, καταστροφές εἰκόνων) στὶς περιοχὲς Δράμας καὶ Νευροκοπίου.

Τελικὰ, ὕστερα ἀπὸ τρία χρόνια περιπετειῶν, ἰδρύθηκε στὴν Πρωσοτσάνη «ἐκ βάρων» νηπιαγωγεῖο, δημοτικὴ καὶ ἑλληνικὴ σχολή. Ἡ ἐνίσχυση αὐτῆ τῆς Πρωσοτσάνης τόνωσε καὶ τὸν Ἑλληνισμὸ τῆς Πνεύνας (400 βουλγαρόφωνες οἰκογένειες), ὅπου πρωτοστάτησαν ὁ Μπαλαμπάνης καὶ ὁ Παπαχρήστος. Καταλήγοντας ὁ ανταποκριτὴς συνιστᾷ τὴν προσοχὴ τῶν συμπατριωτῶν του, γιὰ τὴν Ἀλιστράτη καὶ στὸ Τύρνοβο δὲ βλέπει ἀξιόλογη κίνηση ἐναντίον τῶν «βουλγαριστῶν»³. Ἡ ὄλη διήγηση τῶν συμβάντων στὴν Πρωσοτσάνη ἔχει κάθε ἄλλο παρὰ ἀφηγηματικὸ χα-

1. W. N. Medlicott, Austria-Hungary, Turkey and the Balkans, The New Cambridge Modern History, vol/XI (Material Progress and World-Wide Problems 1870-1898), Cambridge 1962, 347. Πρβλ. Χ ρ. Ν ἄ λ τ σ α ς, Ἐνατολικὴ Ρωμυλία, 145Α.

2. Συνολικὰ σ' ὄλη τὴ Μακεδονία (βιλαέτια Θεσσαλονίκης καὶ Μοναστηρίου) ὑπῆρχαν 48 φιλεκπαιδευτικοὶ σύλλογοι ἢ ἀδελφότητες (Σ τ. Π α π α δ ὀ π ο υ λ ο ς, Ἐκπαιδευτικὴ καὶ κοινωνικὴ δραστηριότητα, 242). Ὁ «Φιλεκπαιδευτικὸς Σύλλογος Σερρών» εἶχε ἰδρυθεῖ στὰ 1871 καὶ πρόσφερε ἀνεκτιμητὲς ἐθνικὲς ὑπηρεσίες στὴ Δράμα, στὸ Ζηλιάχοβο, στὴν Ἀλιστράτη, στὸ Σάμολτο, στὸ Δοξάτο, στὴν Πρωσοτσάνη, στὴ Δοβίστα, στὸ Ροδολεῖβος, στὸ Σαρμουσακλή καὶ στὸ Δεμίρ-Χιζάρ (Κ. Β α κ α λ ὀ π ο υ λ ο ς, Ὁ Βόρειος Ἑλληνισμὸς, 13).

3. «Φάρος τῆς Μακεδονίας», 21-9-1885.

ρακτήρα. Καθώς ή άπραξία και ή παντελής έλλειψη πρωτοβουλιών πολλών έλληνικών κοινοτήτων τις δύσκολες αυτές ώρες καθιστούσε άμφίβολη τη διατήρηση της έλληνικότητάς τους, ό ανταποκριτής του «Φάρου» αισθάνεται την ανάγκη να παραδειγματίσει παρουσιάζοντας τὰ επιτεύγματα της συντονισμένης δράσης τών Έλλήνων στο παρελθόν, με την έλπίδα να κινητοποιήσει τὸ έλληνικό στοιχείο.

Πρὸς τὴν κατεύθυνση της κινητοποίησης—φυσικά όχι της ένοπλης— φαίνεται να κινούνται και τὰ δύο έπόμενα άρθρα του «Φάρου». Τὸ πρώτο, σταλμένο από τις Σέρρες στις 17/9, δημοσιεύεται στις 25/9. Πίσω από τὰ άφθονα ρητορικά σχήματα διακρίνουμε τὴ βεβαιότητα του άρθρογράφου για τις παραγμένες ημέρες που πρόκειται να ακολουθήσουν για τούς Μακεδόνες και δυστυχώς θὰ τούς βροῦν άνέτοιμους να αντιμετώπισουν τις καινούργιες καταστάσεις. «...οί πανεπίκλοποι και πανοῦργοι Βούλγαροι πρὸς τὸ Μελένικον, άνω Τζουμαγιά και άλλαχοῦ ήρξαντο ταρασσόμενοι φαίνεται ότι τοῦτο είναι παράχυσις εκ του ὀρύγματος της Ἐνατολικῆς Ρωμυλίας πυρετωδῶς εκεῖ άγωνισθείσης διὰ τὰ εξαίφνης λαβόντα χώραν, προσπαθούσης δέ, ίνα διαταράξη και τὴν Μακεδονίαν... Ἄρχαι ὀδίνων, ἄς και λίθος πλέον αισθάνεται, εκ της λιαιμότητος ταύτης τῶν Βουλγάρων...». Ἐκφράζεται άκόμα ή πίστη ότι ή Ρωσία ενισχύει τὴ Βουλγαρία και τονίζεται ή έμπιστοσύνη τῶν Μακεδόνων στις προσπάθειες του Σουλτάνου, καθώς Ἐλληνες και Ὅθωμανοί είναι φυσικοί σύμμαχοι¹.

Τὸ δεύτερο έχει σταλεῖ από τὴν Κοζάνη στις 19/9 και αναφέρεται στήν ὑπαρξη πέντε βουλγαρόφωνων χωριῶν (Καραμπουνάρ, Κόμανος, Τρέμπενον, Ντουρατλάρ και Φραγκότσι), φιλικῶν πρὸς τὸν Ἐλληνισμό, που ὑπάγονται στή μητρόπολη Μογλενῶν. Ὁ συντάκτης της επιστολῆς συνιστᾶ στοὺς συλλόγους της περιοχῆς να αναλάβουν άμηση εκπαιδευτικὴ δράση πριν να «ρίψη και εις αὐτὰ τὸ εἰδεχθὲς και πονηρὸν βλέμμα του ὁ εχθρὸς ἡμῶν ὁ παμφάγος πανσλαυισμός»².

Ἡ ιδέα της συμμαχίας Ἐλλήνων και Ὅθωμανῶν που εμφανίζεται στο άρθρο της 17/9 ὑπάρχει σὲ δύο άκόμη επιστολές του ανταποκριτῆ τῶν Σερρών. Ἡ πρώτη είναι γραμμένη στις 22/9 και δημοσιεύεται στις 28/9. Τίτλος της είναι: «Οἱ άφηνιάσαντες Βούλγαροι». «Ἐπηρεμένως και εἰωχούμενοι ἐπὶ τῶν έλληνικῶν πόλεων της ανατολικῆς Ἐρωμυλίας οἱ πανσλαυισταί νῦν επικάθηνται ενεδρευτικῶς δέ, πρὸς τὰς διανομάς χαίνουσι, οἰόμενοι ότι τὸ

1. «Φάρος της Μακεδονίας», 25-9-1885.

2. Ὁ.π. Φαίνεται ότι οἱ σύλλογοι ανταποκρίθηκαν στήν εκκληση, γιατί στις άρχές του αἰῶνα ὑπήρχαν στο Τρέμπενο, Ντουρατλάρ, Κόμανο και Καραμπουνάρ σχολεία με δύναμη ὁμος μικρότερη τῶν 50 μαθητῶν τὸ καθένα (Σ τ. Π α π α δ ο π ο υ λ ο ς, Ἐκπαιδευτικὴ και κοινωνικὴ δραστηριότητα, 182).

ὑπόθυρον τῆς Μακεδονίας ἐπάτησαν, τὸ ζηλωτὸν τούτοις καὶ οἰνώδη γεῦσιν ἔχον. Φωτοφάνειαν δὲ καὶ ἔλλαμψιν τὸ ὑπέκκαυμα τοῦτο καλοῦσιν, τὸ ὑπὸ μεγάλης πανσλαβιστικῆς ἐταιρείας ἐνεργούμενον, ὑποθλίβοντες καὶ τοὺς ἐν Μακεδονίᾳ ὁπαδούς των πρὸς ἐξέγερσιν». Τελειώνοντας τὸν ἀπολογισμό τοῦ αὐτοῦ ὁ ἀρθρογράφος ἐλεεινολογεῖ τὴν κατάστασιν τῶν Ἑλλήνων τῆς ἀνατολικῆς Ρωμυλίας καὶ ἐκφράζει τὴν ἐμπιστοσύνην του στὶς ἀποφασιστικὰς ἐνέργειες τοῦ Σουλτάνου. Στὸ σημεῖο αὐτὸ τονίζεται ὅτι ὁ «Ἑλληνισμὸς» καὶ ὁ «Ὄθωμανισμὸς» πρέπει νὰ ἀντιμετωπίσουν ἐνωμένοι τὸν «πανσλαβισμόν». Ἐὰν μιὰ τέτοια συνεργασία εἶχε ἀρχίσει πρὸ ἐτῶν, τότε «...δὲν θὰ ὑπῆρχον ὑποδαυλίζοντες, σφυρηλατοῦντες καὶ χαλκεύοντες κρύφα βουλγαριστὰ...», πού, ἐκτὸς τῶν ἄλλων, δημιουργοῦν προβλήματα τὰ ὅποια ἀπορροφοῦν τὸν πλοῦτον τοῦ τόπου καὶ παρεμποδίζουν βιομηχανία καὶ ἐμπόριο¹.

Ἡ δευτέρα ἐπιστολὴ γράφεται στὶς 25/9 καὶ δημοσιεύεται στὶς 2/10. Ἐδῶ διαβάζομε ὅτι στὴν πόλιν τῶν Σερρών ἐπικρατεῖ βαρὺ κλίμα, ἐνῶ ὁ ἀνταποκριτὴς συμβουλεύει νὰ συνδράμουν ὅλοι τὴν προσπάθειαν τῶν Ὄθωμανῶν. Τονίζει ὅτι συμφέρον ὄλων εἶναι ἡ «ἀδελφοποίησις» Ὄθωμανῶν καὶ Ἑλλήνων, ἡ «στενὴ καὶ ἀδιάρρηκτος σύσφιγξις ἔναντι τοῦ κοινοῦ ἐχθροῦ», τοῦ πανσλαβισμού, καὶ ἐξαίρει τόσο τὴν ἰκανότητάς τοῦ Σουλτάνου ὅσο καὶ τῆς ὀθωμανικῆς κυβερνήσεως καὶ τοῦ στρατοῦ. Ἐκφράζονται ἐπίσης ἀόριστοι φόβοι ὅτι τελικὰ οἱ Δυνάμεις θὰ «προσκυνήσουν» τὸν πανσλαβισμό².

Στὸν τομέα τῆς ἀνατολικῆς Ρωμυλίας τὰ πράγματα πῆγαιναν ἀπὸ τὸ κακὸ στὸ χειρότερον. Οἱ ἐφεδροὶ ἔπαυσαν νὰ προσέρχονται μετὰ τὴν ἴδια προθυμία καὶ στὴν Ἀδριανούπολιν ἄρχισε νὰ ἐπικρατεῖ ἡ πεποίθησις ὅτι τὸ ζήτημα πέρασε πιά σὲ χέρια διπλωματικὰ καὶ θὰ λυθεῖ εἰρηνικὰ³.

Ἀπὸ τὴ Βάρνα βέβαια φτάνουν κάποιες ἐλπιδοφόρες πληροφορίες (28/9), ὅτι ὁ βουλγαρικὸς στρατὸς συναντᾷ δυσκολίας τὶς ὁποῖας προσπαθεῖ νὰ ἀντιμετωπίσει μετὰ τὴν ἐπιβολὴν ὑποχρεωτικῶν εἰσφορῶν στοὺς Ἕλληνας. Οἱ δυσκολίες αὐτὲς ἐπιτείνονται μάλιστα ἀπὸ τὴν ἐπικείμενη ἀναχώρησιν τῶν Ρώσων ἀξιωματικῶν. Παρ' ὅλα αὐτὰ ἐκφράζονται φόβοι ὅτι τελικὰ ἡ

1. «Φάρος τῆς Μακεδονίας», 28-9-1885.

2. «Φάρος τῆς Μακεδονίας», 2-10-1885. Τοὺς ἴδιους φόβους ἐκφράζει καὶ ὁ Ἕλληνας πρόξενος στὴ Θεσσαλονικὴ στὴν ἐπιστολὴν του πρὸς τὸν ὑπουργὸ ἐξωτερικῶν Θ. Δηλιγιάννη (1-10-1885): «Ἐὰν ἡ ἔνωσις ἐπιστεφθῆ τῇ εὐλογίᾳ τῶν Μεγάλων Δυνάμεων, καὶ τῇ ἐπινεύσει τοῦ κυριάρχου, τὸ βουλγαρικὸν στοιχεῖον ἀναντιρρήτως ἐπαιρόμενον ἐπὶ τῷ θριάμβῳ τούτῳ καὶ τῇ Εὐρωπαϊκῇ συμπαθείᾳ τῇ ἐπιδεικνυομένῃ ὑπὲρ αὐτοῦ, θὰ καταστῆ ἐντὸς αὐτῆς τῆς Μακεδονίας λίαν ἀπειλητικὸν κατὰ τοῦ Ἑλληνικοῦ στοιχείου...» (Κ. Β α κ α λ ὀ π ο υ λ ο ς, Ὁ Βόρειος Ἑλληνισμὸς, 160).

3. «Φάρος τῆς Μακεδονίας», 25-9-1885.

Ρωσία θά υποστηρίξει τή βουλγαρική ἐνέργεια, ἐπειδὴ φοβᾶται μήπως ἡ ὑπερβολικὴ ἀντίδραση ἀπομακρύνει τή βουλγαρική Ἡγεμονία ἀπὸ τὴν ἐπιρροή της¹. Ἔτσι, ὅταν στίς 2/10 ἀναδημοσιεύεται ἀπόσπασμα ἀπὸ τὶς ἐφημερίδες τῆς Κωνσταντινουπόλεως μὲ τὴν πληροφορία ὅτι οἱ Ρῶσοι ἀξιωματικοὶ παραμένουν στὴ Βουλγαρία, ἀφοῦ ὑπέβαλαν τὶς παραιτήσεις τοὺς στὸ ρωσικὸ στρατό, τὸ γεγονός ἐσχολιάζεται μᾶλλον εἰρωνικά «...Βαθμῶδὸν θά ἴδωμεν τὴν πρὸς τοὺς Βουλγάρους ἐπιδειχθεῖσαν ρωσικὴν ἀστηρότητα μεταβαλλομένην σαφέστερον εἰς μεγάλην ἀγάπην»².

Τελικὰ οἱ φόβοι τοῦ ἀνταποκριτῆ—φόβοι ποὺ ἐκφράστηκαν στὴν ἐπιστολὴ τῆς 17/9—βγήκαν ἀληθινοί. Μάταια προσπαθοῦσαν οἱ ὀθωμανικὲς ἀρχὲς νὰ μειώσουν τὴ σοβαρότητα τῶν γεγονότων. Ποικίλες φήμες καὶ διαδόσεις κυκλοφοροῦσαν ὅτι χιλιάδες Βούλγαροι ἐπρόκειτο νὰ περάσουν στὴ Μακεδονία καὶ νὰ τὴν καταλάβουν³. Ἐναν περίπου μῆνα μετὰ τὰ γεγονότα, οἱ πρωτεργάτες τοῦ πραξικοπήματος συγκεντρώθηκαν στὸ σπῆτι τοῦ ταγματάρχη Νικολαίεφ καὶ ἀποφάσισαν νὰ στείλουν στὴ Μακεδονία 10.000 «ἐπαναστάτες» καὶ ὀπαδοὺς τοῦ κομιτάτου γιὰ νὰ ἐξεγείρουν τὸ βουλγαρικὸ στοιχεῖο. Διαδόσεις κυκλοφοροῦσαν ὅτι δύο ἀξιωματικοὶ στάλθηκαν ἀμέσως στὰ βουλγαρομακεδονικὰ σύνορα, ὅπου εἶχαν ἤδη συγκεντρωθεῖ 3.000 κομιτατζήδες⁴.

Φαίνεται πάντως πὼς κάποια δόση ἀλήθειας πρέπει νὰ ὑπῆρχε πίσω ἀπὸ ὅλες αὐτὲς τὶς φημολογίες, γιὰ τὴν σιὰ τέλη Σεπτεμβρίου ἡ κατάσταση στὴν ἀνατολικὴ Μακεδονία εἶχε ἀρχίσει νὰ σοβαρεῖται. Ἔτσι, διαβάζουμε στὸ «Φᾶρος τῆς Μακεδονίας» (5/10) τὰ ἐξῆς: «Αἱ σφαγαὶ ἐν ἐνεργείᾳ ὑπὸ συμμορίας κομητῶν κατὰ τὴν 29ην λήξαντος ἐν χωρίῳ Δράνοβον». Γράφει λοιπὸν ὁ ἀνταποκριτῆς: «Ὡς ἐν ταῖς τρισὶ προηγουμέναις μου ἀλληλογραφίαις ἀνέφερον τὰ ἐν τῇ ἀνατολικῇ Ρωμυλία γεγονότα πολὺ τὸ θᾶρρος παρέχουσι τοῖς κομηταῖς ἐν τῇ ἀνατολικῇ Μακεδονίᾳ καὶ πολλὴν ἰταμότητα καὶ βλάβην...». Πρόκειται γιὰ τὴν συμμορίαν τῶν Στόγιου καὶ Κώτσου, μὲ δύναμιν 40 ἀνδρῶν, ποὺ μπαίνει μέρα μεσημέρι στὸ Δράνοβο, «...κοινότητι μενούση ἐν τῷ ἀρχικῷ αὐτῆς φρονήματι καὶ μὴ ἀκολουθησάση τῇ ἐξαρχίᾳ...», σκοτώνουν μερικοὺς προκρίτους, λαφυραγωγοῦν, παίρνουν ὀμήρους καὶ ζητοῦν λύτρα. Σκοπὸς τοὺς εἶναι, σύμφωνα μὲ τὶς ἐκτιμήσεις τοῦ ἀνταποκριτῆ, «...ἢ διατάραξις τῆς Μακεδονίας διὰ παρομοίων κακουργημάτων καὶ ἢ κατὰ συνέπειαν ἔνοπλος ἐπέμβασις τῶν πανσλαυστικῶν ὀρ-

1. «Φᾶρος τῆς Μακεδονίας», 28-9-1885.

2. «Φᾶρος τῆς Μακεδονίας», 2-10-1885.

3. Κ. Β α κ α λ ὀ π ο υ λ ο ς, Ὁ Βόρειος Ἑλληνισμός, 159.

4. Οἱ ἀριθμοὶ ἀνταποκρίνονται περισσότερο στίς φήμες παρὰ στὴν πραγματικότητα (Χ ρ. Ν ἄ λ τ σ α ς, Ἐνατολικὴ Ρωμυλία, 145^Α - 146^Α).

γάνων ἐν Μακεδονίᾳ ἦν ἤδη καλοῦσι ἐν Φιλιππουπόλει καὶ Σοφίᾳ ...Δέσποιναν καὶ πρεσβυτέραν τῶν θυγατέρων τῆς μητρὸς αὐτῶν Βουλγαρίας!»¹. Σ' ἕνα δεύτερο ἄρθρο πληροφοροῦμαστε γιὰ τὴν ἐξέλιξη τοῦ ἐπεισοδίου στὸ Δράνοβο. Ἄφου ἀπελευθερώθηκαν οἱ ὄμηροι, οἱ «κομήται» ἀποσύρθηκαν γιὰ νὰ ἐπανέλθουν ἄγνωστο πότε στὸ ἔργο τους, «...ὄπερ συνεχίζει τὸ πραξικόπημα τὸ ἐν Ἀνατολικῇ Ῥωμυλίᾳ, οἷτινες δῆθεν διὰ τοῦ Ἀλεξάνδρου τοῦ ἡγεμόνος αὐτῶν ἀπειλοῦσι τούτους δι' οὐκαζίου, ὅπως παύσωσιν ἐνεργούντες ταραχὰς ἐν Μακεδονίᾳ ἕς μισεῖ ὁ ἡγεμὼν καὶ ἀποστρέφεται ὁ λαὸς αὐτοῦ. Μιᾶς μὲν λέξεως κακία ἔστιν ὁ βαρβαρισμὸς, ἐπιπλοκεὺς δὲ λέξεων ἀκαταλλήλων ὁ σολοικισμὸς»².

Οἱ Ἕλληνες ἀπὸ τὴν ἄλλη πλευρὰ ἀποφεύγουν κάθε εἶδος βίας καὶ ἀρκοῦνται στὴν προβολὴ τῶν ἐκπαιδευτικῶν τους ἐπιτευγμάτων, τὰ ὁποῖα καὶ πιστοποιοῦν τὴν ἐπικράτηση τοῦ ἑλληνικοῦ στοιχείου στὶς διαφιλονοκούμενες περιοχές. Ἐτσι, στὶς 2/10 στέλνονται ἀπὸ τὶς Σέρρες στοιχεῖα γιὰ τὴν ἐκπαίδευση, τὰ ὁποῖα δημοσιεύονται στὶς 5/10. Πρόκειται γιὰ πληροφορίες ποὺ ἀναφέρονται στὰ Ἄνω καὶ Κάτω Καμενίκια, συνοικισμοὺς κοντὰ στὶς Σέρρες, ἀποκλειστικὰ ἑλληνικοὺς, οἱ ὅποιοι συντηροῦν 2 δημοτικὸ σχολεῖα ἄρρένων, 2 παρθεναγωγεῖα καὶ 2 νηπιαγωγεῖα μὲ 4 δασκάλες καὶ 3 δασκάλους³.

Μαθαίνομε ἀκόμα ὅτι καὶ στὴν Κοζάνη ἀναπτύσσεται ἔντονη ἐκπαιδευτικὴ δραστηριότητα (ἐπιστολὴ τῆς 3/10) ἀπὸ τὴν «ἐφορεία τῶν ἐκπαιδευτικῶν καταστημάτων»⁴. Ὁ ἀγώνας στὸ ἐπίπεδο τῆς ἐκπαίδευσης ὄχι μόνον δὲν εἶχε χαθεῖ ἀλλὰ ἦταν καὶ τὸ μοναδικὸ ὄπλο ποὺ χρησιμοποιήθηκε ἀπέναντι στὴ βουλγαρικὴ πολιτικὴ καὶ στὴ στάση τῆς εὐρωπαϊκῆς διπλωματίας.

Χαρακτηριστικὲς τῆς ἀντιτουρκικῆς διάθεσης τῶν Δυνάμεων εἶναι οἱ ἐξῆς εἰδήσεις: Τηλεγράφημα τῆς 3/10 ποὺ δημοσιεύεται στὶς 5/10 ἀναφέρει ὅτι «οἱ πρέσβεις ἐπέδωσαν εἰς τὴν Ὑ. Πύλην ἀπὸ κοινοῦ διακοίνωσιν ψέγουσαν τὰ ἐν Βουλγαρίᾳ συμβάντα καὶ ἐκφράζουσαν τὴν ἐλπίδα ὅτι ἡ στάσις τῆς Ὑ. Πύλης οὐ παύσεται οὐσα συμφιλιοτική»⁵. Εἶναι φανερὸ ὅτι διακοινώσεις σὰν αὐτὴν παρέλυναν τὴν ὀθωμανικὴ κυβέρνησις καὶ σταματοῦσαν κάθε ἀποφασιστικὴ ἐνέργεια.

Ἄκόμα πιὸ χαρακτηριστικὴ εἶναι ἡ δευτέρη εἰδήσις ποὺ δημοσιεύεται στὶς 9/10. Ἡ βουλγαρικὴ Ἡγεμονία, ἡ ὁποία ἀντιμετωπίζει οἰκονομικὲς

1. «Φάρος τῆς Μακεδονίας», 5-10-1885.

2. Τὸ ἄρθρο εἶναι γραμμένο στὶς 6-10 καὶ δημοσιεύεται στὶς 9-10-1885.

3. «Φάρος τῆς Μακεδονίας», 5-10-1885.

4. «Φάρος τῆς Μακεδονίας», 9-10-1885.

5. «Φάρος τῆς Μακεδονίας», 5-10-1885.

δυσκολίες εξαιτίας των τελευταίων γεγονότων, στρέφεται πρὸς τις βρετανικές τράπεζες γιὰ δάνειο 10 ἑκατομμυρίων φράγκων καὶ τέσσερις ἀντιπρόσωποι τῶν τραπεζῶν φτάνουν στὴ Σόφια γιὰ τὶς διαπραγματεύσεις¹. Ἡ Μ. Βρετανία συνεχίζει νὰ ἐνισχύει τὰ βουλγαρικά σχέδια χωρὶς καμιά ἐπιφύλαξη ἢ πρόσχημα καὶ ἴσως αὐτὴ τὴ φιλοβουλγαρική της στάση νὰ ὑπαινίσσεται ὁ ἀνταποκριτὴς τοῦ «Φάρου», ὅταν στίς 6/10 γράφει: «Ἀντήχησις καὶ φήμη, ἅπασαν τὴν Μακεδονίαν κατέχει, ὅτι ἔνεια τῶν Μ. Δυνάμεων τὸν ἦττω λόγον κρείττω ἀποφαίνειν καὶ τὸ ἄδικον δίκαιον, ἀπέναντι τοῦ παρανόμου πραξικοπήματος τῶν τῆς Ἄνατ. Ῥωμυλίας ἀνταρτῶν ποιούσων»².

Στὸ μεταξὺ οἱ βιοπραγίες στὸ χῶρο τῆς ἀνατολικῆς Μακεδονίας συνεχίζονται. Στίς 12/10 δημοσιεύεται καινούργια ἀνταπόκριση μὲ ἡμερομηνία 9/10. Ὁ τίτλος τῆς ἐπιστολῆς εἶναι «Γάμος καὶ κομίται ἐν Λακκοβικίοις». Συμμορία κομιτατζήδων χτυπᾷ τὸ παραπάνω χωριὸ ἡμέρα Κυριακή, τὴν ὥρα ποὺ γινόταν κάποιος γάμος καὶ φεύγει μὲ ὀμήρους. «Πῶς δὲ νὰ καλέσωμεν τοὺς κομίτας τούτους, οἵτινες ἐμφανίζονται ἄγριοι, ὁσάκις ὁ πανσλαβισμὸς σκύζει καὶ μουρμουρίζει, ἐνῶ ὅταν οὗτος ἐφησυχάζη, κρύπτονται ὑπὸ τὸν φλοιὸν αὐτοῦ ὡς σκώληκες; Μὴ εἶναι οὗτοι οἱ ὄραῖοι ὀφθαλμοὶ τῆς Βουλγαρίας, οὓς σπουδαῖος ἀνὴρ ἐν Εὐρώπῃ καλεῖ; Μὴ εἶναι ἐκ τῶν τελούντων ἐν Φιλιππουπόλει καὶ Σοφίᾳ ταχυδακτυλογραφίας;». Πληροφροοῦμαστε ἀκόμη ὅτι οἱ κοινότητες τῆς ἐπαρχίας Ζίχνης, ὅπου καὶ δροῦν οἱ συμμορίες, δὲν ἔχουν καμμία σοβαρὴ προστασία, ἐνῶ ὁ συνάκτης τῆς ἐπιστολῆς ἀναρωτιέται πῶς οἱ συμμορίες αὐτὲς κατορθώνουν νὰ περνῶν τὰ σύνορα καὶ τὸ ποτάμι (Στρυμόνα) τελείως ἀπαρατήρητες³. Μιὰ ἀκόμα ἐπιστολὴ σταλμένη ἀπὸ τὴν Ἄλιστράτη στίς 12/10 κάνει ἀναλυτικὴ περιγραφὴ τοῦ περιστατικοῦ ποὺ συνέβη στὰ Λακκοβίκια καὶ ἀναφέρει ὅτι ἡ συμμορία ἦρθε σὲ σύγκρουση μὲ μερικὲς φρουρές⁴. Τελικὰ μετὰ ἀπὸ δε-

1. «Φάρος τῆς Μακεδονίας», 9-10-1885.

2. Ὁ.π.

3. «Φάρος τῆς Μακεδονίας», 12-10-1885. Ἡ χλιαρὴ στάση τῶν ὀθωμανικῶν ἀρχῶν τῆς ἐπαρχίας Σερρῶν ἀπέναντι στὴ βουλγαρικὴ δράση, δηλαδὴ ἡ ἀνεμπόδιση εἰσοδος τῶν ὁμάδων στὸ μακεδονικὸ χῶρο καὶ ἡ εὐκόλη σχετικὰ διαβίωσή τους, δὲν πρέπει νὰ μᾶς ξαφνιάζει ἂν λάβουμε ὑπόψη μας ὅτι τὸ 1888 ὁ βαλῆς τῆς Θεσσαλονίκης καὶ ἰδιαιτέρα ὁ μουτσαρίφης Σερρῶν δωροδοκοῦνταν ἀπευθείας ἀπὸ τὴ ρωσικὴ πρεσβεία γιὰ νὰ ὑποστηρίξουν τὰ συμφέροντα τῆς Ἐξαρχίας (Κ. Β α κ α λ ὀ π ο υ λ ο ς, Ὁ Βόρειος Ἑλληνισμὸς, 139-140). Εἶναι πιθανὸν μάλιστα τὸ 1885 νὰ βρισκόνταν στίς διοικητικὲς αὐτὲς θέσεις τὰ ἴδια πρόσωπα ἄλλωστε ξέρουμε ἀπὸ τὸ «Φάρο» ὅτι ὁ μουτσαρίφης Σερρῶν ἦταν καινούργιος στὸ ἀξίωμα καὶ πιθανὸν νὰ διατηρήθηκε μέχρι τὸ 1888 («Φάρος τῆς Μακεδονίας», 21-9-1885). Πάντως καὶ στὴν ἀντίθετη περίπτωσι, σίγουρα ὁ κύριος λόγος τῆς ἀσθενικῆς τουρκικῆς δράσης ἦταν ὁ δεκασμός.

4. «Φάρος τῆς Μακεδονίας», 16-10-1885.

κάρη μάχη οί 30 κοιμητατζήδες κατάφεραν νά διαφύγουν, ἀφοῦ μὲ κάποιο τέχνασμα ξεγέλασαν ὀθωμανική δύναμη 1.000 ἀνδρῶν¹.

Στὸ ἴδιο φύλλο διαβάζουμε γιὰ τὸ φόνο ἑνὸς ἀντιβουλγαριστῆ στήν Τζουμαγιά. Πρόκειται γιὰ τὸν Τόλιο Σεργίου, πρόεδρο τῆς ἐφορείας τῶν ἑλληνικῶν σχολείων, ὁ ὁποῖος δολοφονήθηκε γιὰ τὴν ἀντιβουλγαρική του προπαγάνδα, γιὰ τὴν ὁποία καὶ στὸ παρελθὸν εἶχε ἀπειληθεῖ (ὅπως ἄλλωστε καὶ ὁ I. N. Πανταζίδης, διευθυντῆς τοῦ σχολείου)².

Ἔως ἀπάντηση στὴ δολοφονία αὐτὴ ἔρχεται τὸ ἄρθρο τῆς 16/10 (φύλλο 19/10). Ὁ ἀνταποκριτῆς στέλνει στοιχεῖα γιὰ τὰ σχολεῖα τῆς Τζουμαγιάς γιὰ νὰ καταλήξει στοὺς ἐξῆς ἀριθμούς: 347 μαθητὲς καὶ μαθήτριες νηπιαγωγείων καὶ δημοτικῶν μὲ ὀκτὼ δασκάλους καὶ δασκάλες³. Μὲ τὰ στοιχεία αὐτὰ γινόταν φανερὸ ὅτι ἡ ἑλληνικότητα τῆς Τζουμαγιάς δὲν μπορούσε νὰ κλονιστεῖ μὲ τὶς δολοφονικὲς ἐνέργειες τῶν Βουλγάρων. Ἡ ἐπιμονὴ πάντως τοῦ ἑλληνικοῦ στοιχείου μὲ ἀναιμάκτες μεθόδους δράσης προκαλεῖ ἐκπληξὴ στὸν παρατηρητῆ τῶν γεγονότων, ἰδιαίτερα ἂν ἀναλογιστοῦμε ὅτι ἡ κατάσταση τὶς ἡμέρες ἐκεῖνες θὰ πρέπει νὰ ἦταν ἐκρηκτικὴ. Ἔτσι, οἱ βιαιότητες τῶν Βουλγάρων συνεχίζονται μὲ στόχο ὄχι μόνον τοὺς Ἕλληνες ἀλλὰ καὶ τὶς ὀθωμανικὲς φρουρὲς. Σκοτώνουν 3 ἄτομα στὴ Νικήσιανη καὶ κλέβουν πρόβατα. Πρόκειται πάλι γιὰ τὴ συμμορία τῶν Στόγιου καὶ Κώτσου μὲ 27 ἄτομα. Ἡ συμμορία αὐτὴ «...ἔχει ἐντὸς πρόσωπον ὄλως νέον ἐν τῇ ληστρικῇ ταύτῃ ὀμάδι γενειοφόρον, σοβαρὸν λιαν, ἀγέρωχον καὶ δεσποτικὸν πᾶνυ, μὴ καταδεχόμενον οὐδένα νὰ πλησιάσῃ διδόν μόνον τὰ προστάγματα...»⁴.

Στὶς 20/10 ἡ δράση τῶν κοιμητατζήδων ἀνανεώνεται. «Παρὰ τὸ Μελένικον καὶ ἐν τῇ μονῇ Ῥοζινῶν καλουμένη ἢ Παναγίας εἰσβαλοῦσα (συμμορία κοιμητατζήδων) ἠγματοῦσε τὸν Ἡγούμενον ὄν καὶ ἀπέλυσε νῦν, μετὰ τὴν δόσιν λύτρων πολλῶν, ὡς λέγεται καὶ φρικώδη τυραννίαν ὡς ἐκ τῆς ὁποίας ὁ ψυχορραγῶν ἤδη οὗτος πατὴρ ἔχει τὸ ὄμμα πρὸς τὴν ἄλλην ζωὴν ἐστραμμένον. Μεταξὺ τῆς συμμορίας ταύτης ὑπῆρξε καὶ ληστής ὑπηρετήσας ἄλλοτε τῷ ὀσίῳ πατρί, παρ' οὗ ἀφηρέθη καὶ τὸ οὖς διὰ μαχαίρας ὅπ' αὐτοῦ»⁵.

Ἔως ἀντιστάθμισμα στὰ συμβάντα τῆς Νικήσιανης καὶ τῆς μονῆς Ρο-

1. Ὁ.π.

2. Ὁ.π. Ἀπὸ τὶς ἀρχὲς τοῦ 1884 μέχρι τὸ Νοέμβριο τοῦ ἰδίου χρόνου ἡ Τζουμαγιά εἶχε συνταραχθεῖ ἀπὸ βουλγαροελληνικοὺς ανταγωνισμούς, μὲ ἀφορμὴ πάντα ἐκπαιδευτικὰ θέματα (Κ. Β α κ α λ ὀ π ο υ λ ο ς, Ὁ Βόρειος Ἑλληνισμός, 141 κ.έ.).

3. «Φάρος τῆς Μακεδονίας», 19-10-1885.

4. Ὁ.π. Στὸ πρόσωπο αὐτὸ θὰ μπορούσαμε ἴσως νὰ ἀναγνωρίσουμε κάποιον ἄξιωματικὸ τοῦ βουλγαρικοῦ στρατοῦ.

5. «Φάρος τῆς Μακεδονίας», 23-10-1885.

ζινών έχουμε τὰ καινούργια στοιχεία γιὰ τὴν ἐκπαιδευτικὴ κίνηση τῶν Σερρῶν. Πρόκειται γιὰ δύο ἐπιστολὲς ἀπὸ τις ὁποῖες ἡ πρώτη (20/10) ἀναφέρεται στὴ Β' δημοτικὴ σχολή. Ὑστερα ἀπὸ ἓνα πλῆθος ἐκπαιδευτικῶν πληροφοριῶν καὶ στατιστικῶν στοιχείων συνάγεται ὅτι στὰ σχολεῖα Σερρῶν καὶ προαστίων φοιτοῦν 770 μαθητὲς καὶ ἀπασχολοῦνται 12 δάσκαλοι καὶ δασκάλες. Ὑπάρχει ἐπίσης ἑλληνικὴ κεντρικὴ σχολὴ καὶ Γυμνάσιο, «ὄπερ κλειῖζει ἅπασαν τὴν Ἀνατολικὴν Μακεδονίαν καὶ παρέχει αὐτῇ τὸ πολῦτιμον τῆς παιδείας τῷ μαθητῇ δῶρον ἄφθονον»¹.

Ἡ δευτέρη ἐπιστολὴ δημοσιεύεται λίγες ἡμέρες ἀργότερα (30/10) καὶ ἀφορᾷ τὴν Α' δημοτικὴ σχολὴ Σερρῶν, ὅπου φοιτοῦν 336 μαθητὲς καὶ 200 νήπια καὶ ἀπασχολοῦνται πέντε δάσκαλοι καὶ τρεῖς νηπιαγωγοί².

Στὸ φύλλο τῆς 23/10 κεντρικὴ θέση ἔχουν δύο ἄρθρα κάποιου συντάκτη τῆς ἐφημερίδας μὲ τίτλους «ΑΠΑΘΗ» καὶ «ΥΠΕΡΟΦΙΑ». Μὲ τὸ πρῶτο ὁ συντάκτης στρέφεται ἐναντίον τοῦ Ἀλεξάνδρου, προσπαθεῖ μάλιστα νὰ ἀναπαραστήσει τὸν τρόπο μὲ τὸν ὁποῖο ἐξαπατήθηκε καὶ προχώρησε στὴν προσάρτηση, ἐνῶ στὸ τέλος ὀραματίζεται τὴν ἀνακατάληψη τῆς Ρωμυλίας ἀπὸ τὸν ὀθωμανικὸ στρατό. Στὸ δεύτερο ἄρθρο, σὲ τόνο πάλι ρητορικό, κατακρίνεται ἡ συνδιάσκεψη ὡς τρόπος ἀντιμετώπισεως τοῦ συγκεκριμένου προβλήματος³. Ἀφορμὴ γιὰ τὸ δεύτερο ἄρθρο πρέπει νὰ εἶναι μάλλον οἱ εἰδήσεις γιὰ ἀνεπιτυχεῖς συνεδριάσεις τῶν Μεγάλων Δυνάμεων⁴.

Πραγματικὰ στὸ διεθνὲς ἐπίπεδο ἡ κατάσταση εἶχε ἀρχίσει νὰ περιπλέκεται. Ὁ Τσάρος διέγραψε τὸν πρίγκιπα τῆς Βουλγαρίας ἀπὸ τὰ στελεχῆ τοῦ ρωσικοῦ στρατοῦ. Ἡ Σερβία καταθορυβημένη ἀπὸ τὰ γεγονότα καὶ διαβλέποντας τὴ δημιουργία ἐνὸς ἰσχυροῦ βουλγαρικοῦ κράτους κινήτο-ποίησε τὸ στρατὸ τῆς στὰ βουλγαρικὰ σύνορα⁵.

Ὁ ἀνταποκριτὴς τοῦ «Φάρου» στὶς Σέρρες φαίνεται ὅτι κατεβαίνει στὴ Θεσσαλονίκη. Μὲ ἀφορμὴ τὸ ταξίδι του αὐτὸ δημοσιεύει στὶς 2/11

1. Ὁ.π. Λίγο πρὶν τοὺς βαλκανικοὺς πολέμους τὸ σύνολο τῶν ἐκπαιδευτικῶν ἰδρυμάτων τῶν Σερρῶν ἦταν 13, τοῦ διδακτικοῦ προσωπικοῦ 46 καὶ τῶν μαθητῶν 2.000 (Σ τ. Παπαδόπουλος, Ἐκπαιδευτικὴ καὶ κοινωνικὴ δραστηριότητα, 50-51).

2. «Φάρος τῆς Μακεδονίας», 30-10-1885.

3. «Φάρος τῆς Μακεδονίας», 23-10-1885.

4. Ὁ.π.

5. «Φάρος τῆς Μακεδονίας», 30-10-1885. Ὁ βασιλιάς Μίλαν ἔτρεφε ὑπερβολικὴ αἰσιοδοξία γιὰ τὴν ἐκβαση τοῦ πολέμου ἐναντίον τῆς βουλγαρικῆς Ἡγεμονίας, τὸν χαρακτήριζε μάλιστα σὰν μιὰ ἀπλὴ στρατιωτικὴ πορεία. Τόσο ὁ Μίλαν ὅσο καὶ ἡ προοδευτικὴ κυβέρνησις Γκαρασάνιν ὑπολόγιζαν στὴν ὑποστήριξη τῆς Αἰστροουγγαρίας, ἡ ὁποία ὁμως οὔτε παρακινῶσε σὲ πόλεμο, ἐπειδὴ φοβόταν τὴν πτώση τοῦ Ἀλεξάνδρου, δηλωμένου ἀντιπάλου τῆς ρωσικῆς πολιτικῆς, οὔτε καὶ ἀπέτρεπε τὴν ἄσκηση στρατιωτικῆς πίεσης (D. Djordjević, Ἱστορία τῆς Σερβίας 1800-1918, μετάφρ. Ν. Παπαρρόδου, Θεσσαλονίκη 1970, 236-37).

ἄρθρο μὲ τίτλο «Ἐκδρομὴ ἐκ Σερρῶν εἰς Θεσσαλονίκην». Φυσικά, πέρα ἀπὸ τὶς ἐντυπώσεις του, κύριος σκοπὸς του εἶναι νὰ δεῖξει τὴν ἑλληνικότητα τῶν περιοχῶν ἀπ' ὅπου περνᾷ. Ἔτσι ἀναφέρει τὴν ὑπαρξὴ δημοτικῶν, παρθενωγαθειῶν καὶ νηπιαγωγείων στὰ χωριά Ὀρλιακο (120 οἰκογένειες), Λαγκαδά, Δριμύγλαβα, Μπάλτζα, Ἀϊβάτι, Βυσσόκα καὶ Μπέροβο. Στὸ χωριὸ Ζάροβο δυστυχῶς οἱ σλαβόφωνοι κάτοικοι ἔχουν ἤδη προσηλυτιστεῖ ἀπὸ τοὺς ἑξαρχικούς. Ἡ προσηλυτιστικὴ ὁμῶς δρᾶση ἀπέτυχε στὴ Βυσσόκα¹, ἐνῶ στὴ Λιγκοβάνη οἱ κάτοικοι ἔχουν διαιρεθεῖ σὲ δύο στρατόπεδα².

Στὸ ἴδιο φύλλο τῆς 2/11 δημοσιεύεται τὸ ἄρθρο «Οἱ πανσλαυισταὶ ἐν τῇ χώρᾳ ἡμῶν ἀπὸ τοῦ 1860-1885». Στὸ ἄρθρο αὐτὸ δὲ δίνονται συγκεκριμένες πληροφορίες γιὰ τὸ παρελθόν, ἀλλὰ γίνονται κυρίως ἀναφορὲς στὴ δυσπιστία τῶν Ἑλλήνων ἀπέναντι στὸν πανσλαβισμό καὶ στὰ δεινὰ ποὺ προκάλεσε, ἐνῶ καὶ ὁ ἴδιος ὁ ἄρθρογράφος δυσπιστεῖ γιὰ τὴν πιθανότητα νὰ βρεθεῖ κάποια λύση ἀπὸ τὶς Δυνάμεις. Εἶναι χαρακτηριστικὰ τὰ λόγια τοῦ ἄρθρογράφου ὅτι ὁ πανσλαβισμὸς ταλαιπωρεῖ τὴ χώρα, γιὰτι ἐμφανίζεται ὄχι μὲ μιὰ μορφή ἀλλὰ μὲ πολλὰς³. Μοναδικὴ ἐλπίδα, κατὰ τὸ συντάκτη τοῦ ἄρθρου, εἶναι ἡ φροντίδα τοῦ Σουλτάνου⁴. Ἡ Μ. Βρετανία βέβαια συνέχιζε νὰ διαβεβαιώνει ὅτι θὰ συμπαρασταθεῖ στὴν Πύλη ὅπως καὶ στὸ 1878, ἀλλὰ φυσικὰ ἡ ἀλήθεια ἦταν τελείως διαφορετικὴ⁵.

Στις 6/11/1885 δημοσιεύονται στὸ «Φάρο τῆς Μακεδονίας» τὰ νέα

1. Στὸ χωριὸ Βυσσόκα (Ὅσσα), κοντὰ στὴ λίμνη Βόλβα, κατοικοῦσαν 200 σλαβόφωνες οἰκογένειες μὲ γνήσια ἑλληνικὴ συνείδηση καὶ ἀφοσιωμένες στὸ Πατριαρχεῖο. Ὁ ἱερέας Γιοβάνος δωροδοκῆθηκε ἀπὸ τὴν Ἐξαρχία, προσχώρησε σ' αὐτὴν καὶ προσλήφθηκε ὡς ἐφημέριος στὸ ἐκεῖ βουλγαρικὸ παρεκκλήσι. Τὸν Ἰανουάριο τοῦ 1884 προσέβαλλε νὰ πετύχει τὸ διορισμὸ ἐνὸς Βούλγαρου δασκάλου γιὰ τὸ ἐκεῖ δημοτικὸ σχολεῖο, ὑποσχόμενος ὅτι θὰ καλύψει ὅλα τὰ ἐξοδα. Τελικὰ οἱ ἐνέργειές του ἀντιμετωπίστηκαν μὲ πρωτοβουλία τοῦ ἀναπληρωτῆ Μητροπολίτη Θεσσαλονίκης (Κ. Βακαλόπουλος, Ὁ Βόρειος Ἑλληνισμὸς, 134).

2. «Φάρος τῆς Μακεδονίας», 2-11-1885.

3. Ὁ.π.

4. Ἀναποκριτὴς τοῦ «Φάρου» στὶς Σέρρες εἶναι ὁ Γ. Ἀστεριάδης, ἀφοῦ στὸ φύλλο τῆς 6/11 διαβάζουμε: «Χθὲς ἀνεχώρησεν εἰς Σέρρας μετ' ὀλιγοήμερον διατριβὴν ἐνταῦθα ὁ κ. Γ. Ἀστεριάδης ἀναποκριτὴς τῆς ἐφημ. ἡμῶν». Φαίνεται ὅτι κατὰ τὴν παραμονὴ του στὴ Θεσσαλονικὴ δημοσιεύει τὸ ἄρθρο «Οἱ πανσλαυισταὶ ἐν τῇ χώρᾳ ἡμῶν ἀπὸ τοῦ 1860-1885», ὅπου καὶ ὑπογράφει μὲ τὰ ἄρχικα του Γ.Α. Γιὰ τὸ πρόσωπό του ξερούμε ὅτι κατὰ γόταν ἀπὸ τὸ Καταφύγιο καὶ ὅτι εἶχε ἐκδηλώσει τὴν ἀντιβουλγαρικὴ του δρᾶση στὴν Προσωπιάνη («Φάρος τῆς Μακεδονίας», 21-9-1885 καὶ 24-8-1885). Στὴν ἐπιστολὴ μάλιστα τῆς 24/8 ἀναφέρεται ὅτι διακρίθηκε γιὰ τὸν «ἀδιαφιλονείκτον πατριωτισμὸν» καὶ τὸ ζῆλο του.

5. «Φάρος τῆς Μακεδονίας», 2-11-1885.

του σερβοβουλγαρικού πολέμου. Οί Σέρβοι εισβάλλουν στη Βουλγαρία και άπωθοῦν τους αντίπαλους τους μέχρι τή Σλίβνιτσα¹.

Ἐπίσης ἀπό ἐκεῖ καί πέρα τὰ νέα ἀπό τήν ἀνατολική Μακεδονία ἀραιώνουν, καθὼς ἡ δράση τῶν βουλγαρικῶν συμμοριῶν ἀναστέλλεται ἐξαιτίας τοῦ πολέμου. Ὑστερα ἀπὸ τὶς προηγούμενες ἐπανειλημμένες ἀνταποκρίσεις ἀκολουθεῖ ἕνα κενὸ μέχρι τὶς 23/11² καὶ ἀπὸ ἐκεῖ καί πέρα τὰ νέα ἔρχονται σὲ ἄτακτα διαστήματα.

Ἡ περίοδος αὐτή, ἀπὸ τὰ τέλη Αὐγούστου μέχρι τὶς ἀρχές Νοεμβρίου, συγκεντρώνει ἕνα μεγάλο μέρος χαρακτηριστικῶν στοιχείων τοῦ ἑλληνοβουλγαρικοῦ ἀνταγωνισμοῦ στὰ χρόνια ποὺ προηγήθηκαν τῆς ἔναρξης τοῦ μακεδονικοῦ ἀγώνα. Ἡ δράση στὸ συγκεκριμένο χρονικὸ διάστημα κινεῖται σὲ τρία ἐπίπεδα: γεγονότα στὴν ἀνατολική Ρωμυλία, βουλγαρικὲς συμμοριακὲς ἐπιδρομὲς στὸ χῶρο τῆς Μακεδονίας καὶ ἀνταγωνισμοὶ στὴν ἐκπαίδευση. Καὶ τὰ τρία αὐτὰ ἐπίπεδα στὴ συνείδηση τῶν Ἑλλήνων τῆς Μακεδονίας εἶναι ἐνωμένα, ἂν ὄχι ταυτισμένα: ἡ δράση τῶν «βουλγαριστῶν» ἀπὸ τὴ μιά, μὲ διπλὸ στόχο, τὴν ἀνατολική Ρωμυλία καὶ τὴ Μακεδονία, καὶ ἡ δικιά τους ἀντίδραση ἀπὸ τὴν ἄλλη μέσω τῆς ἐκπαίδευσης.

Ἡ κατάληψη τῆς Ρωμυλίας καὶ οἱ ἐδαφικὲς διεκδικήσεις τῶν Βουλγάρων στὸ μακεδονικὸ χῶρο προκάλεσαν στὸν Ἑλληνισμό τῆς Μακεδονίας θλίψη ἀλλὰ καὶ ἔντονη ἀγανάκτηση γιὰ τὴν πολιτικὴ τῶν Δυνάμεων³. Ἡ ἔλλειψη σοβαρῆς ἀντίδρασης ἀπὸ μέρους τῆς Πύλης (κάτω ἀπὸ τὶς πιέσεις τῆς Μ. Βρετανίας καὶ παρ' ὅλες τὶς ἑλληνικὲς προσπάθειες νὰ παρουσιαστεῖ ὁ πανσλαβισμὸς σὰν κοινὴ ἀπειλὴ τοῦ ἑλληνικοῦ καὶ τοῦ ὀθωμανικοῦ στοιχείου) δυσκόλεψε τὴ θέση τοῦ ἑλληνικοῦ πληθυσμοῦ τῆς Μακεδονίας ποὺ ἀκόμα δὲν εἶχε προχωρήσει σὲ ἐπιλογὲς δυναμικῆς ἀναμέτρησης. Εἶναι πάντως γεγονὸς ἀναμφισβήτητο ὅτι ἡ συνειδητοποίηση τῶν κινδύνων ἦταν πλήρης, ὅσο τουλάχιστον φαίνεται ἀπὸ τὸν τύπο τῆς ἐποχῆς. Ἔτσι, ὅταν ἀργότερα οἱ ἐξελίξεις ἐπιδεινώθηκαν, οἱ Μακεδόνες δὲ δίστασαν νὰ περάσουν στὸ ἀμέσως ἐπόμενο στάδιο δράσης, τὴν ἔνοπλη σύγκρουση.

ΒΑΣΙΛΗΣ Κ. ΓΟΥΝΑΡΗΣ

1. «Φάρος τῆς Μακεδονίας», 6-11-1885.

2. Πρόκειται γιὰ λεηλασία τοῦ σπιτιοῦ ἐνὸς ἱερέα στὴν Κάργιανη ποὺ συμβαίνει στίς 16/11 καὶ δημοσιεύεται στίς 23/11.

3. Κ. Βακαλόπουλος, Ὁ Βόρειος Ἑλληνισμός, 159.

SUMMARY

Vassilios Gounaris, The Greek-Bulgarian Controversies through the Correspondences of the Newspaper «Pharos tis Maledonias» Fall 1885.

The annexation of Eastern Rumelia and the raids of Bulgarian bandits in Macedonia during the fall of 1885 indicated the future of the Greek Macedonians. This paper examines the feelings of the latter, concerning the crisis, during the two-month period from the end of August to the beginning of November 1885. As the threat of the Bulgarian expansion had been fully realized and the Ottoman Empire was strongly pressed by Great Britain not to react violently, the Greek population itself attempted to tackle with the question by presenting the extension and strength of Greek education as an evidence of its predominance in Macedonia. The research is exclusively based on a local newspaper of Salonika.